

Životna svakodnevnica Imotske Krajine u kontekstu granice između Hrvatske i Bosne i Hercegovine

Alerić, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:176299>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



Sveučilište u Zadru

Odjel za etnologiju i antropologiju
Diplomski dvopredmetni studij etnologije i antropologije

Kristina Alerić

**Životna svakodnevnica Imotske krajine u kontekstu
granice između Hrvatske i Bosne i Hercegovine**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za etnologiju i antropologiju
Diplomski dvopredmetni studij etnologije i antropologije

Životna svakodnevnica Imotske krajine u kontekstu granice između Hrvatske i Bosne i Hercegovine

Diplomski rad

Student/ica:
Kristina Alerić

Mentor/ica:
Izv. prof. dr. sc. Mario Katić

Zadar, 2023.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Kristina Alerić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Životna svakodnevica Imotske krajine u kontekstu granice između Hrvatske i Bosne i Hercegovine** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 23. listopada 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

Odjel za etnologiju i antropologiju

Diplomski dvopredmetni studij etnologije i antropologije

Kristina Alerić

ŽIVOTNA SVAKODNEVICA IMOTSKE KRAJINE U
KONTEKSTU GRANICE IZMEĐU HRVATSKE I BOSNE I
HERCEGOVINE

(diplomski rad)

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Mario Katić

Zadar, listopad 2023.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	1
2. SUMMARY	2
3. UVOD	3
4. ZNANSTVENA ISTRAŽIVANJA O GRANICAMA.....	6
5. DEFINIRANJE GRANICE	8
5.1. Granice kao linije.....	9
5.2. Granice kao tragovi	11
5.3. Vremensko-prostorna odrednica granice	12
5.4. Fantomske granice	13
6. SUVREMENI OBLICI TERITORIJALIZACIJE KROZ EUROPSKU UNIJU.....	16
7. IDENTITETI U POGRANIČNOM PODRUČJU	20
7.1. <i>Mi i Oni</i>	22
7.2. Hibridni identiteti	23
8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	24
9. FORMIRANJE HRVATSKE GRANICE NA IMOTSKOM PODRUČJU.....	29
10. KARAKTERISTIKE NASELJA RUNOVIĆI.....	31
11. PRIKAZ I INTERPRETACIJA ŽIVOTNE SVAKODNEVICE UZ GRANICU	36
11.1. O prošlosti Imotske krajine	36
11.2. Nostalgija za prošlim vremenima	40
11.3. Prilagođavanje runovičkog kraja i Runovićana odredbama Europske unije	44
11.4. Hibridnost imotskog i hercegovačkog identiteta	48
12. UTJECAJ GRANICE NA ŽIVOT LOKALNOG STANOVNIŠTVA	51
12.1. Zaključna razmatranja istraživačkog okvira	55
13. ZAKLJUČAK	58
14. POPIS LITERATURE.....	61
15. PRILOZI.....	63

1. SAŽETAK

Životna svakodnevica pograničnog prostora Imotske krajine i Hercegovine tema je ovoga rada u kojemu je cilj utvrditi koliko granica određuje i ograničava svakodnevno odvijanje života pogranične zajednice te koliko ona razdvaja ljude s dvije strane granice, a koliko ih ustvari spaja. Metodologija rada temelji se na terenskom istraživanju u naselju Runovići, na lokalitetu koji direktno graniči s Bosnom i Hercegovinom, a ono je provedeno polustrukturiranim intervjuima i anketama. Hipoteza od koje se u radu polazi definira granicu kao ograničavajući čimbenik koji kao fizička prepreka znatno utječe na živote lokalnih ljudi.

U radu se polazi od analize razvoja znanstvenih istraživanja o granicama koja su započela krajem 19. st. nakon čega su se razvijala pod difuzionizmom i simboličkom antropologijom te su od 1990-ih godina istraživanja o granici doživjela svoj puni procvat sa širokim spektrom istraživačkih pristupa. Uz one karakteristike teritorijalnog karaktera, granicu se počelo proučavati preko njenih kulturnih karakteristika što se ogleda kroz priznavanje pograničnog prostora kao jedinstvene kulturne zone i kroz postojanost posebnog pograničnog identiteta. Hibridnim identitetom granica se promatra kao mjesto spajanja dviju razdvojenih zajednica suprotstavljajući se time viđenju granice kao mjestu njihovog potpunog razdvajanja.

Istraživanje granice između Hrvatske i BiH na imotsko-hercegovačkom području prvotno je usmjereno na povijesne okolnosti graničnog razdvajanja prilikom nastanka granice 1718. g. te potom na novije doba koje je obilježeno izostankom graničnih određenja unutar Jugoslavije i ponovnim graničnim razdvajanjem nakon hrvatskog osamostaljivanja. U prilikama razvoja unutar hrvatske države, drugi dio promatranog aspekta čini hrvatski ulazak u Europsku uniju i u Schengenski prostor preko kojih se ocrtava daljnji razvoj graničnog odijeljivanja s Bosnom i Hercegovinom. U središtu navedenih promjena nalaze se svakodnevne aktivnosti pogranične zajednice koje se odnose na zemljišne i društvene odnose preko kojih se odražavaju prelasci granice i prekogranični susreti.

Ključne riječi: životna svakodnevica, granica, Imotska krajina, Hercegovina, pogranični identitet, Jugoslavija, Europska unija, Schengenski prostor

2. SUMMARY

Title: The daily life in Imotska krajina in the context of the border between Croatia and Bosnia and Herzegovina

The daily life of the border area in Imotska krajina and Herzegovina is the subject of this thesis in which the aim is to establish how border determines and limits day-to-day life of border community as well as to what extent it separates people from both sides of the border and in what extent it connects them. The methodology of the thesis is based on field research conducted in the settlement of Runovići, the site directly bordering with Bosnia and Herzegovina, that was carried out by means of semi-structured interviews and surveys. The hypothesis underlying this thesis defines the border as a limited factor that as a physical barrier significantly affects the lives of local people.

The thesis starts with the analysis of the development of scientific research of borders that began in the late 19th century after which it developed within diffusionism and symbolic anthropology. From 1990s border research experiences its full development with wide range of research approaches. In addition to those characteristics of the territorial aspect, the border has begun to be viewed in its cultural characteristics which affected recognizing the border area as a unique cultural area with presence of the specific border identity. Due to hybrid identity, the border is seen as the place where two separate communities merge which is opposed with seeing the border as the place where they are completely separated.

The study of the border between Croatia and Bosnia and Herzegovina in the area of Imotski and Herzegovina initially focuses on historical circumstances of the border separation upon formation of the border in 1718 and afterwards on the recent era characterized by absence of the border designations within Yugoslavia and re-separation that followed Croatian independence. In the case of the developments within the Croatian state, the second part of the observed aspect is the Croatian entry into the European Union and the Schengen area that outlines the further development of the border separation with Bosnia and Herzegovina. The essence of these changes are the daily activities of the border community relating to the land and social relations maintained by border crossing and cross-border encounters.

Key words: daily life, border, Imotska krajina, Herzegovina, border identity, Yugoslavia, European Union, Schengen area

3. UVOD

U diplomskom radu bavim se životnom svakodnevicom pograničnog prostora u Imotskoj krajini, točnije u naselju Runovići koji je kao lokalitet istraživačkog dijela rada odabran zbog geografskog smještaja uz granicu s Bosnom i Hercegovinom. Runoviće kao granično naselje karakterizira niz aspekata važnih za istraživanje životne svakodnevice, a one uključuju pojedinačnu i obiteljsku povezanost sa susjednim hercegovačkim područjem. Ta povezanost osnažena je posjedovanjem zemljišta na *drugoj strani* granice te je fokus ovoga rada stavljen upravo na zemljišne odnose koji su kao jedan aspekt svakodnevice pogranične zajednice predstavljali jedan od temeljnih oblika putem kojih su se održavali društveni odnosi u prošlosti. Istraživanje nekadašnjih oblika svakodnevnih aktivnosti povezanih s obradom zemljišnih posjeda povezano je s praćenjem njihovih promjena koje su se zbivale do današnjih dana. Metodologija rada temelji se na terenskom istraživanju provedenom preko polustrukturiranih intervjua i anketa. U istraživanju svakodnevice života na granici polazim od hipoteze o granici kao fizičkoj prepreci koja u takvom teritorijalnom obliku kao ograničavajući čimbenik utječe na živote ljudi. Prema tome, svrha je rada utvrditi koliki utjecaj granica ima u određivanju i ograničavanju svakodnevnog odvijanja života pogranične zajednice te koliko ona razdvaja ljude s dvije strane granice, a koliko ih ustvari spaja.

U radu polazim s analizom razvoja znanstvenih istraživanja o granicama koja se prvotno pojavljuju na prijelazu 19. st. u 20. st. putem teorije difuzionizma i sortiranja zajedničkih kulturnih karakteristika. Člankom T. Kurkija „Borders from the Cultural Point of View: An Introduction to *Writing at Borders*“ potkrijepljeno je proučavanje znanstvenih istraživanja o granicama koja svoj daljnji razvoj doživljavaju sredinom 20. st. unutar simboličke antropologije usmjerene na prijelaze preko granice. Kulturni obrat 80-ih godina 20. st. skrenuo je pozornost s istraživanja same teritorijalnosti graničnog prostora na kulturne karakteristike prisutne u pograničnim zajednicama što je dovelo do prostornog obrata i sagledavanja pograničnog prostora kao mjesta s vlastitim kulturnim obilježjima. Time se došlo do promjene pogleda s dviju različitih kultura koje su odvojene granicom na jednu, jedinstvenu hibridnu kulturu koja stvara hibridne pogranične identitete. Od 1990-ih godina istraživanja o granici doživljavaju procvat s različitim pristupima kojima se pridonijelo dubljem shvaćanju složenih odnosa pograničnih prostora čime je proučavanje granica otada nadalje uključivalo kako teritorijalno-nacionalne aspekte tako i metaforičke aspekte granica.

Kako bi se pristupilo proučavanju graničnog prostora, u radu sam analizirala nekoliko načina kojima se granice definiraju pomoću članaka „Phantom borders: the role in territorial

identity and the impact on society“ autora V. Kolosova i „Lines, traces, and tidemarks: further reflections on forms of border“ autorice S. F. Green. Granica predstavlja društveno oblikovani prostor čijim se postojanjem osigurava društveni red s regulacijama koje granica postavlja, a njome se ujedno stvara barijera ljudi s *ove strane* granice naspram ljudi s *one strane* granice. Iako se tom barijerom *drugi* odvajaju od *nas* prema različitoj državnoj pripadnosti, razlikovne karakteristike dviju država ne vrijede za pogranično područje jer se na njemu miješaju karakteristike s obje strane granice. Nematerijalistički pogled na granice nadvladao je njeno materijalno obilježje s obzirom na promjenjivost granica tijekom povijesnog razvoja jer se fizičkim osobinama nije moglo dati ključnu ulogu bez promatranja aktivnih procesa razvoja graničnog prostora zbog čega navedena dva pogleda danas djeluju u tandemu. Uz pogled na granicu kao linijsko odijeljivanje dviju država, granica se također promatra u obliku tragova s povijesnim protokom jer su povijesne okolnosti utjecale na razvoj granice i na svijest ljudi o graničnoj podjeli.

Granični prostor Imotske krajine s Bosnom i Hercegovinom u povijesnom pogledu promatra se kroz uspostavljanje granične linije od početka 18. st. do suživota dviju zemalja u uvjetima bivanja pod istom, jugoslavenskom državom u kojoj je izostalo granično odijeljivanje dovodeći time tematiku rada u suvremeno doba u kojemu su se nakon osamostaljivanja Hrvatske i BiH ponovno uspostavile službene granice. Tematiku povijesnih okolnosti, nastanka granice Imotske krajine s Hercegovinom te njen daljnji razvoj potkrijepljen je člancima „Oslobođenje Imotske krajine od Turaka“ autora A. Nikića i „Kratka politička i kulturna povijest Bosne i Hercegovine“ autora D. Pavličevića dok se suodnos dviju susjednih država u suvremenom dobu promatra kroz članke „Prilog promišljanju oblikovanja hrvatskih granica u povijesnoj i suvremenoj perspektivi“ autorica D. Mlinarić i S. Gregurović te „Pomicanje granice Europske unije na jugoistok i višestruki procesi teritorijalizacije“ autora V. Raosa. Granično odijeljivanje Hrvatske i BiH pojačano je ulaskom Hrvatske u Europsku uniju i potom u Schengenski prostor. Unatoč procesu deterritorijalizacije koji je nastao rušenjem granica među državama članicama Europske unije, reteritorijalizacija je nastala stvaranjem novih, poboljšanih graničnih barijera preko Schengenske granice prema svima onima koji tom sustavu ne pripadaju.

Sukladno navedenoj situaciji, u radu će se istražiti prekogranične prakse u razdoblju prije uspostavljanja službene granice s hercegovačkim prostorom te njihov daljnji razvoj nakon uspostave graničnih regulacija između Hrvatske i BiH, a potom i regulacija schengenske granice. Putem ocrtavanja svakodnevnih aktivnosti povezanih uz zemljišne i društvene odnose koji su se održavali uz granicu, uvidjet će se od kojih se činitelja svakodnevnica sastojala prije,

a od kojih se sastoji danas te koliko granica ustvari utječe na njihovo odvijanje. Ispitat će se postojanje zasebnog, pograničnog identiteta u imotsko-hercegovačkom kraju i koliku ulogu teritorijalna razdjeljenost ima u odijeljivanju dviju zajednica u čemu se oslanjam na članke D. Mlinarić, S. Gregurović i S. F. Green. Konačno, bitno je dati odgovor na pitanje koliku zaslugu prilikom promjene ljudske svakodnevice u pograničnom području ima sama granica u dobu pooštavanja granične regulacije, a koliko je to pak odraz promjene vremena dolaskom modernog doba.

4. ZNANSTVENA ISTRAŽIVANJA O GRANICAMA

Počeci istraživanja o granicama smještaju se na prijelazu iz 19. u 20. st. kada je u obliku teorije kulturne promjene difuzionizam uveo pojmove graničnih prijelaza, migracija i kulturnih doticaja kako bi se pomoću njih ocrtao kulturni razvoj. Iako istraživanje ljudskih razlika koje nastaju protokom vremena nije bio novitet u europskoj antropologiji, difuzionizmom su se ideje o navedenim razlikama počele razvijati. Naime, rad antropologa difuzionističke struje usmjerio se na iscrtavanje kulturnih granica čime su se kulturne karakteristike na temelju svoje sličnosti smještale u isto kulturno područje, a u proučavane karakteristike ulazile su ideje, vjerovanja, običaji i tehnologije. Uz bilježenje kulturnih karakteristika, temeljni zadatak difuzionizma bio je uspoređivanje s drugim kulturnim područjima kako bi se uočile sličnosti i razlike koje su prisutne među različitim kulturama diljem svijeta. Procesom difuzije došlo je do širenja kulturnih karakteristika, a bilježenjem svih kulturnih skupina omogućeno je uočavanje tih sličnosti i praćenje podrijetla karakteristika. (T. Kurki 2014: 1058)

Prema difuzionizmu granice su se promatrale kao kulturne razlike s teritorijalno-vremenskim značajem među kojima je moguća razmjena ideja, a ona je imala dvostranu ulogu između kulturnih zona. S jedne strane, dok je granica predstavljala odjeljivanje dviju kulturnih zona, s druge strane ona je omogućila prijelaz pojedinih kulturnih osobina iz jedne zone u drugu, ali osobine nisu ostale iste već su se, naprotiv, prelaskom granice promijenile, bilo u smislu njenog napretka ili pak nazadovanja gubljenjem određenih izvornih obilježja. Prema difuzionističkim premisama granica se, kao i u današnjem smislu, promatra kao fizičko odjeljenje ili barijera preko koje se odvija protok ideja, a ključna značajka odjeljivanja dviju kulturnih zona su različita obilježja koja se međusobno ne podudaraju, osim pojedinih obilježja koja su se prenijela u pogranična područja. Pogranična područja predstavljaju stoga hibridne zone u kojima se nalazi posebna kultura okarakterizirana nastankom na temelju miješanja dviju različitih kultura što rezultira nastankom potpuno nove, hibridne kulture. (ibid.: 1058-1059)

Daljnijim razvojem antropologije tematika granice razvijala se unutar smjera simboličke antropologije 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća. Simboličke granice koje su se time istraživale te prelasci tih granica proučavali su se kroz ritualne i performativne procese koji su sastavni dio kulture i služe održavanju reda unutar društva, ali uočavanje graničnosti postaje vidljivo kada se društveni poredak poremeti prelaskom graničnog područja. Prema tome, prelazak granice predstavlja jedan oblik rituala koji se odražava na živote pojedinaca mijenjajući ih. Takav oblik rituala na granicama uključuje faze odvajanja s vlastitog mjesta, uključivanja u novi društveni poredak i inkorporiranja u nj. (ibid.: 1060)

Liminalno mjesto prelaskom nacionalnih granica, prema Victoru Turneru, predstavljalo bi prijelaz iz vlastitog društva u prekogranično društvo prije potpunog uključivanja u nj, a u takvom položaju nalaze se svi oni koji učestalo prelaze granicu, ali se uvijek vraćaju svojoj strani graničnog područja. To učestalije pridruživanje prekograničnoj zajednici omogućuje pojedincima detaljniji uvid u poznavanje drugog društva, ali samim time ne postaju dijelom tog društva. Kritike promatranja pograničnog društva s posebnim kulturnim obrascem javile su se zbog identitetskog pitanja i isključivanja pograničnih zajednica iz nacionalnog identiteta pošto se njihov identitet sastoji od još dodatnih osobina prekogranične kulture. (ibid.: 1061-1062)

Unutar područja simboličke antropologije granicu je istraživala i Mary Douglas, a ona se usmjerila na kulturna razmišljanja kao temelje prelaska psiholoških granica. Simboličkim objašnjavanjem pojedinac koji prelazi granicu je netko stran, onaj koji ne pripada tu, a čiji je dolazak neprikladan i zagađuje društvo u koje je došao. Ovakvo viđenje na *drugog*, na onog *s druge strane* granice omogućeno je elementom drugačije prekogranične kulture, a suprotnost koja se stvara naspram zajednice *s druge strane* granice koja otuđuje *njih* od *nas* postoji samo ako *njihovu* kulturu promatramo naspram dominantnog poretka *naše* kulture. (ibid.: 1062)

Prema T. Kurkiju, kulturnim obratom koji je nastao 1980-ih godina društvena i lingvistička konstrukcija postale su glavnom preokupacijom istraživanja društva, a usmjerenost klasične struje antropologa na samu teritorijalnost granica smanjena je zbog kritike na poimanje kulture. Naime, kulturu se više nije moglo promatrati samo kao zajednička obilježja skupine jer se time negiraju kulturne promjene do kojih može doći, nedosljednost kulturnih osobina u istoj kulturi i pojavu oprečnih osobina. Nakon pojave kulturnog obrata nastali su prostorni obrati i paradigma kretanja koji su zajedno uzdignuli istraživački okvir granica jer su se granice i pogranična područja počela poimati kao hibridne zone. Suprotno teritorijalnoj definiranosti određene kulturne zone, pogranična područja postala su posebnom kulturnom zonom koja spaja različite kulture, etnicitete i lingvističke zajednice. (T. Kurki 2014: 1063)

Od 1990-ih godina nadalje istraživanje o granicama doživjelo je svoj puni procvat golemim povećavanjem znanstvenih izdanja, ali isto tako i različitošću novouvedenih pristupa istraživačkom radu. Među njima su dva temeljna pristupa istraživanje metaforičkih granica bez uključivanja teritorijalnog aspekta i istraživanje teritorijalno-nacionalnih granica. Ovime uočavamo široku lepezu granica kakve se mogu proučavati, a to je dakle od oblika teritorijalne i političke, društvene i kulturne pa do rasne i psihološke granice. Unatoč različitim kategorijama proučavanja granica, to nužno ne znači odvojenu primjenu tih kategorija već se naprotiv njihovom zajedničkom primjenom obogaćuje shvaćanje o granicama. Kako bi sve kategorije mogle skladno funkcionirati, one na temelju hijerarhije moći zauzimaju vlastito mjesto u

istraživanju. M. Foucault i J. Derrida formulirali su poststrukturalističku teoriju o različitim razinama diskursa kojima je pridodana različita razina moći. (ibid.: 1064)

Istraživanje granica postalo je zastupljeno od 1990-ih godina u području geografije, a širenjem svojih istraživačkih pitanja ono je uključilo društvene znanosti i kulturu kao središnja pitanja. Uzrok razvoja istraživanja granica nalazi se u geopolitičkoj situaciji kojom su nove granice nastajale, a primjer toga je osnivanje Europske Unije te nastajanje novih država raspadom SSSR-a. Multidisciplinarnost istraživanja o granicama omogućila je višestruko sagledavanje granica, a njena definicija više se nije ograničavala na samu teritorijalnost kao ovisnog čimbenika političke uprave već su tom geopolitičkom aspektu nadodane kulturno-humanističke perspektive kako bi se shvatili procesi nastanka i održavanja granica te pratio njen razvoj. (ibid.: 1056)

Kako je koncept kulture postao ključnom značajkom u istraživanju graničnog područja, kulturu se počelo istraživati stavljajući u fokus pogranične zajednice i specifičan način života određenog bivanjem na granici kojim se oni razlikuju od onih koji ne žive na granici. Nakon uključivanja kulturnog aspekta u istraživanje povećao se broj istraživanja o granicama, a ona su uključila teme subkulture, protukulture i otpora, kulture manjina te pogled s unutarnje i vanjske strane graničnog područja. S obzirom da granica predstavlja ključan čimbenik stvaranja identiteta zajednice i odijeljivanja od onih *s druge strane* granice zbog razlika koje granica afirmira i promiče, kulturno-humanistička perspektiva ima značajnu ulogu u razjašnjavanju graničnog područja i pograničnih zajednica. Međutim, Kurki navodi kako bi se koncept kulture i njena primjena u istraživanju granica trebali više rastumačiti pošto se kultura na granicama poima i sukladno tome istražuje putem njenih općih karakteristika. (ibid.: 1056-1057)

5. DEFINIRANJE GRANICE

Granice se smatraju društveno oblikovanim prostorom koji u sebi spaja materijalne i apstraktne prepreke jer se fizički biljeg isprepliće s onim kulturnim što je regulirano pravnim zakonima koji su doneseni kao odraz državnih politika. Konceptom granice ostvaruje se održavanje sigurnosti i reda u određenom prostoru jer ona kontrolira ponašanje skupina i pojedinaca, a njome se također ostvaruje njihovo samoodređenje temeljeno na pripadnosti čime se stvara barijera prema *drugima* koji su drugačiji od *nas*. Međutim, granice kao takve nisu statična pojava jer je proces oblikovanja granica prisutan kroz cijelu povijest kao konstantna promjena kojom su se države i carstva konstruirali te dekonstruirali. Takvo prekrajanje granica na prostoru jugoistočne Europe odvijalo se *dugim trajanjem*, odnosno, prema tom

brodelijanskom pojmu višestoljetnim oblikovanjem graničnog prostora. (D. Mlinarić i S. Gregurović 2018: 155)

S. F. Green zalaže se za poimanje granice kao procesa i imaginacija nasuprot klasičnoj definiciji granice kao objekta. Klasična definicija kritizira se zbog određivanja granice kao nepromjenjivog objekta čije je postojanje omogućeno utjecajem političkih vlasti koje su time obilježili prostor jedne države. Obilježavanje prostora ostvareno je iscrtavanjem linija čime se granica poistovjećuje s tom linijom, a to poistovjećivanje i praksa iscrtavanja nastale su stvaranjem država-nacija prema vestfalskom načelu. Takvo određivanje državnog prostora prisutno je i u današnjem vremenu, a primjer jednog izuzetka čine granice Europske unije uzimajući u obzir da Europska unija i ne predstavlja klasični državni oblik. Pojednostavljivanje koncepta granice kao linije proisteklo je iz političke definicije granice koja se odnosi na povijesno-ideološke ideje, međutim, linija ne predstavlja prirodno obilježje granice jer je ona kompleksna, promjenjiva i fluidna. (S. F. Green 2018: 67)

Uobičajeno poimanje granice s materijalnim obilježjem nadvladalo je nematerijalistički pogled na granice jer su se one prije definirale kao stvari, a ne aktivnosti, a promjena takvog pogleda odvija se u nešto novije vrijeme. Prema Robinsonu, ne postoji nepromjenjivo granično područje jer one istovremeno postoje svugdje i nigdje prema diskurzivnom gledištu, odbacujući time potpuno onaj materijalistički pogled i fizičke entitete koji označavaju granicu. Ovakav pogled na granice dijelom je nastao zbog situacija u kojima su fizičke granice doživjele brze i drastične promjene njihovom preinakom što potvrđuje nematerijalistički pogled na granice jer nam to demonstrira da su one itekako promjenjive. Za istinsko razumijevanje granice i okolnog područja ne možemo isključiti njenu fizičku karakteristiku kao niti njenu ne-fizičku – misaonu i simboličku – karakteristiku. (ibid.: 67-68)

5.1. Granice kao linije

Green smatra kako se linije kao definirajuća odrednica granica ne bi trebale izbaciti iz upotrebe u istraživanjima, ali za njihovo pravilno korištenje nužno je pravilno shvaćanje značenja graničnih linija. Prema tome, linije kao geometrijski objekti zbog svog jednodimenzionalnog karaktera ne mogu biti istovrsne granici jer je granica definirana postojanošću fizičkih objekata, kao što su ograde i zidovi, u obliku trodimenzionalnih materijala. Utjecajem političke kartografije granice su svedene na geometrijske linije na kartografskim prikazima, a iako u geografskom aspektu to nije odgovaralo stvarnosti, prikazi granice funkcionirali su na taj način čime se uviđa kako je primjena apstraktnog koncepta na

stvarne pojave ustvari laka. Ovakav prijepor predstavlja suprotstavljanje geografske i kartografske stvarnosti graničnog prostora. (S. F. Green 2018: 68)

Jedan primjer u kojemu je politička kartografija uvjetovala nastanak granice u stvarnom, geografskom prostoru predstavlja iscrtavanje ravnih linija između afričkih država (npr. granica između Libije, Sudana i Egipta). Naime, ravne linije nastale su kao rezultat korištenja ravnala na kartama što se ostvarilo u stvarnom prostoru razdjeljujući države striktno po tim odrednicama s iscrtanih karti. Takav pristup ne predstavlja uspješan način stvaranja granica jer zanemaruje povijesna, politička, društvena, kulturna te prirodna obilježja prostora koja u većini slučajeva ne idu po takvim pravilnim linijama. (ibid.: 68) Oblici većine granica kao nepravilnih i neravnih linija dokazuje kompleksnost procesa podjele prostora koji nije konačan čin s obzirom na česte promjene granica tijekom prošlosti. Promjena granice itekako ostavlja tragove na prostoru, ali također i na lokalnoj zajednici koja ne mora biti suglasna s novim granicama. (ibid.: 71)

Razlika koja se u rijetkim primjerima može naći između linija i granica odnosi se na nepriznavanje granica od političkih vlasti jedne države, dok ih pak druga država priznaje kao njihovu međusobnu granicu. Međutim, ako je takva granica međunarodno priznata ona funkcionira sasvim normalno unatoč protivljenju susjedne države. Nasuprot tome, linija prema svojoj definiciji ne može postojati samo s jedne strane jer ona označava obostrano odijeljivanje. Ovime uočavamo da iako vlada ima udjela u određivanju graničnog prostora te granica može biti međunarodno priznata, za njeno poštivanje i održavanje ključan je odnos pograničnih mjesta koja moraju biti voljna pridržavati se tog položaja odvojenosti. (ibid.: 69)

Kao što je već navedeno, iako trodimenzionalni objekti ne čine liniju kao takvu, oni služe kao reprezentacija kartografski iscrtanih linija. Ograde, zidovi i slične fizičke prepreke služe kako bi se u prostoru označile granice sa svrhom kontroliranja ulaza i izlaza iz jedne države u drugu, susjednu državu. Dok je na kartama linija razgraničenja prikazana cijelom svojom dužinom, u stvarnom prostoru fizičke prepreke većinom ne prate tu cijelu liniju bilo zbog nemogućnosti takvog poduhvata ili pak prevelikih prihoda koji bi se potrošili za tu gradnju. (ibid.: 69-70)

Međunarodne granice imaju granične prijelaze kao mjesta preko kojih je omogućen prelazak u susjednu državu, a koji je pod policijskim nadzorom. U nastavku granične linije na određenim mjestima nalaze se pisane naznake koje upozoravaju na granicu dviju država dok ostatak prostora može biti, a i ne mora dodatno zapriječen zidovima i sličnim materijalima. S obzirom da su i oni neoznačeni granični prostori poznati mjesnoj zajednici, oni se koliko-toliko poštuju. Pogranični prijelazi, uz svrhu reprezentiranja granica kao metaforičkog simbola,

također imaju metonimijski simbol koji se odnosi na svrhu održavanja tih granica, njenog nadziranja i kontroliranja prelazaka. Naime, da bi prijelaz granice bio omogućen, osoba mora posjedovati osobnu iskaznicu za prelazak svake granice, a prelazak u specifična područja dodatno zahtijeva posjedovanje putovnice i vize. (ibid.: 69-70)

5.2. Granice kao tragovi

Iako se linija, koju Green koristi u nešto složenijem značenjskom obliku, sastoji od materijalnih oznaka, ona je također apstraktna oznaka kojom se prostor dijeli te s tim osobinama linija igra glavnu ulogu u procesima stvaranja rezova. Rezovima se stvaraju nove stvarnosti u neredu kakav je postojao u svijetu jer se ta zbrka pojednostavnila i razjasnila stvaranjem graničnih linija koje su *s druge strane* ostavile sve ono što ne pripada *nama*. Kako bi se jednim konceptom označile karakteristike granica koje su uvjetovane poviješću te istovremeno ovisne o aktualnim ljudskim djelovanjima, Green se služi pojmom tragova. (S. F. Green 2018: 74-76)

Tragovi se od linija razlikuju zbog posjedovanja materijalnog oblika i mogućnosti očuvanja protoka vremena, a tragovi sjedinjuju karakteristike linija i granica jer oni mogu označavati granicu, tj. onaj fizički dio ili pak cijelu liniju neoznačene te time praktički nevidljive granice. Uz mogućnost označavanja materijalnog oblika granica, tragovi omogućuju dodatne interpretacije pograničnog prostora dok kod linija toga nema jer su linije ograničene samo na podjelu dvaju prostora u čiju svrhu se samo naglašavaju njihove međusobne razlike stvarajući time snažnu dihotomiju aspektima binarnog razdvajanja. Sukladno navedenom, vidimo da je cilj pogleda na granicu kao na liniju bilo pojednostavljivanje zamršenih odnosa koji postoje na pograničnim mjestima, a koja uključuju višestruke međusobno povezane odnose i razlike koji se često mijenjaju. (ibid.: 70)

Temeljna razlikovna odrednica linija od tragova je nedostatak vremenskog aspekta kojeg tragovi posjeduju. Prema M. Taussigu tragovi su reprezentacija ostataka iz prošlosti prisutnih u sadašnjem vremenu. Iako u određenim slučajevima preostaci prošlosti ne moraju biti toliko očiti, oni su uvijek prisutni jer iako se lako dogodi da pojedinci ne upamte prošla zbivanja koja su utjecala na njihovo današnje stanje, prostor oko njih to itekako pamti kroz ostavljene tragove. Prema Derridi, tragovi svojom prisutnošću predstavljaju ustvari odsutnost jer oni trenutno nisu prisutni u prostoru, ali su zaslužni za ono što danas postoji na tom prostoru jer se pomoću onoga prošlog razumijeva sadašnje stanje. Preslikavajući tragove na koncept granice, oni pitanje *kada* i *što* se dogodilo mijenjaju pitanjem *gdje* se dogodilo. (ibid.: 76-77)

Povijesno vrijeme stoga je ključno za shvaćanje graničnog prostora uz dodatno sagledavanje suvremenih promjena. Međutim, Derrida konceptom tragova objašnjava i sve one

koji u prošlost nisu ni postojali, a znanstvenici su takav koncept upotrijebili za razjašnjavanje nastanka nacija. Prostorni razmještaj nacija i sama njihova postojanost nisu uvijek bili kakvima su danas. Ključan uvjet za njihovu postojanost je ideja da je nacija uvijek postojala zbog zajedničkih karakteristika koje ih ujedinjuju, ali oni u obliku legalno samostalne države nisu uvijek postojali. Ta ideja zajedništva morala se oblikovati kako bi se stvorio legitimitet za stvaranje vlastite države na teritoriju koji im prema pravu pripada. Dakle, na temelju povijesnih obilježja od nečega nepostojećega stvorilo se nešto stvarno, ali dok su ti tragovi iz prošlosti nepostojeći i stoga nevidljivi, oni pružaju stvarne i opipljive dokaze s postojanjem granica. Sukladno takvom poimanju, granice služe kao primjeri tragova države i nacije. (ibid.: 77-78)

5.3. Vremensko-prostorna odrednica granice

Kako bi koncept države zaživio tragovi se kombiniraju s linijama, odnosno granicama, te s vremenom i prostorom. Derrida je prostor smatrao mrtvim vremenom, dok je nasuprot tome Massey prostor smatrala živom pojavom, sastavljenom od mnoštva priča. Prostor nije statična pojava već se on mijenja ovisno o višestrukim svakodnevnim aktivnostima koje utječu na njega, a koji ne moraju uvijek biti predvidljivi ishodi. Stoga se prostori međusobno razlikuju zbog lokalnih uvjeta koji povijesne temelje vlastitog prostora dalje razvijaju na svakodnevnoj bazi. Massey odbacuje koncepte prirodnosti granica i deteritorijalizacije zastupljene putem procesa globalizacije te granični prostor definira mjestom susreta zbog prekograničnih odnosa koji omogućuju postojanje tog prostora. (S. F. Green 2018: 78-79)

Suvremeni koncept teritorija u svom radu objasnio je S. Elden koji teritorij shvaća oblikom proširenja državne moći kao političkog čimbenika koji se sastoji od legalnih i tehničkih aspekata. Ti aspekti odnose se na mjerenje zemljišnih posjeda koji ulaze u državni teritorij i postavljanje kontrole nad njime. Dakako, prostor nije statičan i određen navedenim aspektima već je on ovisan o povijesnom kontekstu, a Green njegove postavke tehničke epistemologije, odnosno mapiranja prostora i uspostavljanja političke moći nad tim prostorom navodi kao temeljne uvjete koji trebaju biti ispunjeni kako bi granica kao linija postojala. (ibid.: 79)

Temeljna komponenta kroz koju se nacionalna država poima je ona prostorna, ali prostorna komponenta se ne odnosi samo na fizički prostor već također na političke i društvene odnose koji su u svojoj biti prostorni odnosi jer oni zajednički određuju jednu državu. Političko i društveno značenje prostora bitno je jer dio nekog prostora lako može postati predmetom političkog sukoba. V. Raos razlikuje termine prostora i teritorija navodeći da je prostor prirodna kategorija koja je opipljiva u obliku tla, dok je egzistencija teritorija uvjetovana društvenim ovlastima koji ga stvaraju pridodavanjem značenja prostoru. Prema tome, teritorij uključuje

dvije komponente, prostornu i identitetsku, a njihovo međudjelovanje znači da se identitet i osjećaji zajednice pridodaju prostoru čineći ga teritorijem jedne nacije. (V. Raos 2013: 36-37)

5.4. Fantomske granice

S obzirom da su državne granice povijesno uvjetovane jer svoj legitimitet dijelom ostvaruju na povijesnom nasljeđu prostora, kako bi se održao i ojačao nacionalni identitet nužno je poznavanje susjednih nacija i njihovih identiteta u čemu fantomske granice kao mjesta ispremiješanih kulturnih obilježja mogu poslužiti. Osim za detaljnije poznavanje susjednih nacija, fantomske granice predstavljaju nužan element državnog funkcioniranja jer se njihovim nastankom transportna komunikacija sa susjednim državama i dalje odvija preko njih. Kulturni krajolik na području fantomskih granica isti je ili sličan, s manjim preinakama, s obje strane granice zbog čega se odvija suradnja među dvama razdijeljenim područjima, a u slučajevima konfliktnih situacija njihova suradnja može pozitivno djelovati na mirno rješavanje sukoba i održavanje regionalne stabilnosti. (V. Kolosov 2020: 6)

Vidljivost fantomske granice najveća je na prostorima koja ujedno dijele zajedničko etničko obilježje, a koliko će ona biti vidljiva ovisi također o političkim razlikama dviju zemalja, o njihovom međusobnom udruživanju ili udaljavanju surađujući s nekim drugim državama te o razlici u razini blagostanja susjednih država. (ibid.: 14) Raspadom SSSR-a i Jugoslavije ponovno se rasplamsao žar za istraživanjem prethodnih političkih granica s obzirom da su njihovim raspadom nastale nove nezavisne države, a takva situacija pružala je također priliku za istraživanjem pravednosti novih graničnih odjeljenja. (ibid.: 2)

Svijet gledan kroz političku kartu koja pruža jasan pogled na odijeljivanje nije pravilan pogled jer i većina tih država umjesto istovrsnosti posjeduje raznovrsnost zajednice prisutnošću nekoliko etničkih skupina na istom prostoru. Također, proces ponovnog iscrtavanja granica ostavio je svog traga kroz prošlost jer iako određenih granica više nema, one i dalje mogu imati utjecaja na zajednice. S obzirom na navedeno, istraživanja o granicama uključuju analizu granica kakve su bile u prošlosti promatrajući kako je tekao proces nastanka određene države kroz povijesni razvoj. Politička geografija bavila se pitanjem razvoja granica i njene stabilnosti već u prvom dijelu 20. st., a Richard Hartshorne bio je prvi koji je istražio prethodne, reliktnne, granice. Naime, istraživanjem reliktnih političkih granica Hartshorne je usporedbom nastojao uočiti razlike sa suvremenim granicama koje u nekim slučajevima presijecaju socioekonomski i kulturni aspekt, a cilj istraživanja bio je pokazati kako političke granice djeluju na kulturne karakteristike na nekom prostoru. (ibid.: 2)

Osim što su povijesne granice igrale veliku ulogu u stvaranju današnjih država, njihova važnost ogleđa se i u ostatku svijeta u obliku turističke fascinacije. Privlačnost pograničnih područja nalazi se u osobnosti tih mjesta koja su bila poprištem političkih prepirki i vojnih sukoba u prošlosti čime se zauvijek odredila sudbina naroda. Iako svako pogranično mjesto ima svoju priču nastanka, u nekima od njih koji se ističu svojom važnošću prisutni su spomenici koji podsjećaju na prošle događaje te su neki zaštićeni kao mjesto svjetske baštine primjer čega je Kineski zid. (ibid.: 6-7)

Geografske karte koje su postale dostupnima za sve od kraja 19. st. učinile su državne granice jednim od čimbenika u stvaranju nacionalnog identiteta, a mogućnost zamišljanja tijela vlastite nacionalne države bio je ključan faktor koji je bio istovjetan državnom suverenitetu te je podupirao povijesni integritet države. Državni teritorij se u metaforičkom smislu označavao kao tijelo dok je koža bila granica države koja je kao takva dosta osjetljiva. To prati i razvoj države, od njenog rođenja i razvoja država dolazi do razine zrelosti nakon koje slijedi starenje i konačno smrt. Država svom narodu predstavlja domovinu, a takva emocionalna povezanost pati u vremenima gubitka jednog dijela države nakon pomicanja graničnog razdjeljenja. (ibid.: 3)

Nastanak takvih novih granica koje su stvorile barijeru – kulturnu i političku – prema vlastitoj zajednici ostavlja dugotrajne posljedice jer u mislima naroda, osim granične prepreke, ne postoji nikakva druga prepreka prema prekograničnoj zajednici. Ovakvu situaciju podržava koncept fantomske granice koja predstavlja posebni ogranak reliktna granice. Za njeno postojanje nužno je posjedovanje snažnih osjećaja kakvi su se pojavili gubitkom teritorija i postavljanjem granice te to mora biti predmetom rasprave unutar države što konačno može rezultirati političkom mobilizacijom. (ibid.: 3)

Teritorijalne granice ne moraju odgovarati mentalnim granicama kakve postoje u viđenju društvene zajednice ako oni i dalje osjećaju nostalgiju za teritorijem koji je otrgnut od države i pripojen drugoj državi. Razine osjećaja nostalgije mogu značajno varirati od žaljenja za nedavno izgubljenim prostorom do žaljenja za nekadašnjom moćnom i velikom državom. Kod nekih pojedinaca dolazi do pojave *kartografske zabrinutosti* kada se oni poistovjećuju zajednicom nekog prostora, ali kada granice tog prostora nisu službeno priznate. Također, *kartografska zabrinutost* može nastati vršenjem *kartografske agresije* što bi se odnosilo na čin prikazivanja starih granica u trenutnom vremenu na kartama između dviju država. (ibid.: 4)

Unatoč žaljenju za izgubljenim teritorijem, fantomske granice imaju punu legitimnost u svom postojanju. Naime, niz razloga kao što su ratovi, unutarnji sukobi, invazije i aneksije dovele su do današnjeg stanja granica povijesnim razvojem državnog prostora. Međutim,

nametanje i održavanje postojećeg reda nad prostorom ovisilo je o društvenim grupama, ovisno o promatranom vremenu i prostoru i o etničkim grupama koje su posjedovale dovoljnu količinu moći da uspostave svoju vlast i nametnu političku, ekonomsku, ideološku i kulturnu kontrolu. Prema tome, granice predstavljaju sredstvo pomoću kojeg vladajuće grupe uspostavljaju svoju vlast na području kojeg omeđuje. Sagledavanje prošlih granica ima ulogu opravdavanja političkih grupa u svrhu preuzimanja državne vlasti kako bi promijenili granice. (ibid.: 4)

Nešto drugačije poimanje fantomskih granica daje nam projekt održan od 2010. g. do 2017. g. s nazivom „Fantomске granice u Istočnoj i Središnjoj Europi“. Prema sudionicima projekta, fantomska granica svakodnevno nastaje utjecajem ljudskog ponašanja i kolektivnog iskustva, a protive se striktnom konstruktivizmu prema kojemu je diskurs razlog nastanka reliktnе granice. Težište njihovog interesa nije stavljeno na fantomske granice već na prostore koje te granice dijele zbog čega su kritizirali pristupe istraživanja koja su se temeljila na regionalnim razlikama. Naime, pridržavajući se održivosti regionalnih razlika stvaraju se stereotipi o ulozi granice kao linije koji dijele zaostale zone od onih naprednih ne uzimajući u obzir promijenjene odlike novih generacija. (ibid.: 5)

Fantomска granica sastoji se od tri razine koje su međusobno povezane – zamišljena, iskustvena i kreirana granica. Zamišljena granica označava diskurzivno stvaranje granice, iskustvenom granicom zamišljena se granica provodi u praksi dok se kreiranje granice postiže njenom teritorijalizacijom. Nekoliko je razloga koji idu u prilog daljnjem proučavanju fantomskih granica. S obzirom da u novije doba iscrtavanje graničnih linija u većini slučajeva nije pratilo prostorni razmještaj etničkih grupa, nastale su umjetne granice koje su podijelile etničke grupe ili se pak umjetnim granicama pripojio prostor koji je, povijesno gledajući, pripadao drugim državama. (ibid.: 5)

Procesom globalizacije i pokretom masovne kulture brisale su se postojeće kulturne razlike unutar društva i jačali njihovi zajednički identiteti, međutim, secesionistički pokreti prijete održavanju mira u svrhu rješavanja pitanja oko graničnog područja. Istraživanje fantomskih granica zbog njene naravi jačanja etničkog identiteta ili pak njegove promjene može pripomoći sprječavanju sukoba ili, ako do njega dođe, mirnom rješavanju takvih situacija. Odredbama međunarodne zajednice svaki prijepori oko državnih granica trebaju se sporazumno rješavati, ali to ne sprječava pojavu vojnih sukoba. (ibid.: 5-6)

6. SUVREMENI OBLICI TERITORIJALIZACIJE KROZ EUROPSKU UNIJU

U suvremenom dobu proces globalizacije i smanjeni broj ratnih sukoba utjecali su na promjenu političke uloge teritorija koji je prestao biti poprištem borbe. Promijenjena uloga prostora može navoditi na pojavu novih procesa deteritorijalizacije i reteritorijalizacije kod pojedinih država zamjenjujući time nekadašnje konstantno pomicanje graničnih linija. Deteritorijalizacija se odnosi na rušenje postojećeg prostornog poretka putem smanjene uloge međudržavnih granica kakvo se ostvaruje sustavom Europske unije. Takvo stanje kroz Europsku uniju postiže se stvaranjem zajedničkog carinskog prostora država članica i zajedničkog tržišta čime politika temeljena na međudržavnom prostoru gubi na važnosti, a teritorijalna suverenost država koja uključuje prostor, državnu vlast i narod gubi dio svojih ovlasti koje se prenose europskim institucijama. (V. Raos 2013: 33-35)

S druge strane, procesom reteritorijalizacije dolazi do stvaranja novog teritorijalnog poretka čime teritorij i granice ponovno dobivaju na važnosti, a to se pak ostvaruje kroz Schengenski sustav. Preduvjet ulaska u Europsku uniju predstavlja rješavanje bilateralnih graničnih problema sa susjednim državama pošto ulazak u Schengenski prostor zahtijeva jasne linije razgraničenja. Schengenski prostor predstavlja time sustav koji je riješio puno graničnih problema zemalja članica. Uz jasne državne granice, nužna je spremnost redarstveno-carinskih snaga u pružanju dostatne razine zaštite granica, a Hrvatska u tome ima pojačanu ulogu jer je njena granica ujedno vanjska granica Europske unije. S obzirom na niz izazova koje Jugoistočna Europa pruža kao područje kojim se kreću smjerovi ilegalne trgovine (ljudima, narkoticima) hrvatska granica pruža sigurnosnu barijeru protiv nezakonitih ulazaka štiteći tako sve članice Europske unije. (ibid.: 34-35)

Europska unija nadilazi graničnost država samo unutar vlastitog sistema jer se prema svima ostalima koji tom sistemu ne pripadaju granice učvršćuju. Dok proces teritorijalizacije ruši stare podjele, on istovremeno stvara nove granične podjele i barijere prema svima izvan sustava Europske unije. (ibid.: 34) Iako je globalizacija utjecala na umanjenje apsolutnih određenja poimanja državnog prostora i njenih granica, ona se ne može poistovjetiti s deteritorijalizacijom u smislu potpunog dokidanja državnog prostora. Naprotiv tome, globalizacijom dolazi do rekonfiguracije teritorija čime teritorij dobiva nova značenja. Zamka mistificiranja globalizacije može navesti na zamjenu teritorijalnog doba onim postteritorijalnim čime bi se dokinulo postojanje geografskog aspekta. Međutim, teritorij, kao i njegovo značenje, uvijek prati proces restrukturiranja jer je deteritorijalizacija uvijek popraćena

reteritorijalizacijom. Takav slijed u kojemu nestaje jedan prostorni poredak te nastaje drugi, koji ujedno može sadržavati dodatne elemente i prakse, gledište je koje potvrđuje povijesne prilike iz kojih je jasno vidljiva navedena promjena prostornih prilika. (ibid.: 36)

Današnje poimanje granica u kontekstu globalizacijskih procesa može se promatrati kroz njihovo postmoderno poimanje. Naime, Europska unija kao supranacionalna tvorevina primjer je postmodernog poimanja teritorija jer se ona ne ograničava na očuvanje klasične državne suverenosti već ulaskom u takvu vrstu tvorevine i sklapanjem raznih međunarodnih ugovora državna teritorijalnost slabi svoje granične barijere i time ulazi u postmodernu fazu. Europska unija ovim načinom nastoji očuvati mir i sigurnost među državama, ali granice među njima i dalje služe kako bi se društveno-politička stvarnost države definirala. Međudržavne granice imaju ulogu proizvodnje prostora pomoću društveno-političkih komponenti, a iako neke granice nastaju na temelju prirodnih osobina prostora, njen nastanak i dalje je uzrokovan društvenim djelovanjima. (ibid.: 37-38)

Ulaskom u Europsku uniju Hrvatska je svoje granice prema unutrašnjosti EU morala otvoriti dok je one granice s državama koje ne pripadaju Europskoj uniji morala zatvoriti kako bi zaštitila europski prostor od trgovine krijumčarenom robom (trgovina ljudima, opojnim sredstvima, drogom, alkoholom, duhanom i sl.) te od ilegalnih migracija. Novi uvjeti koji se po pitanju Schengenske granice moraju zadovoljiti nanovo stvaraju dihotomiju *nas* i *njih*, kojima se referira na one koji pripadaju Europskoj uniji ili one koji pak ne pripadaju. Konceptom Europske unije počinje se referirati na cijelu Europu dok se sve ostale europske zemlje sagledavaju kroz prizmu *predvorja Europe*. (ibid.: 38-39)

Hrvatski prostor političko-teritorijalnom situacijom mijenjao se kroz prošlost, ali unatoč toj promjeni njegova uloga kao graničnog prostora Europe ostala je u svojoj biti ista. Naime, dok je od 16. st. Hrvatska postala predziđem kršćanstva sprječavajući prodor Osmanlija na Zapad, u današnjem kontekstu sustava Schengenske granice Hrvatska opet ima ulogu obrane Europske unije od prodora neregularnih migranata pošto je Hrvatska, prostorno gledajući, vanjska granica Schengena. U tu svrhu povećan je granični nadzor zbog čega se postavljaju žičane ograde ili se pak granični prijelazi zatvaraju, a sve to negativno utječe na prekograničnu suradnju te lokalno stanovništvo ispašta zbog smanjivanja granične propusnosti. (D. Mlinarić i S. Gregurović 2018: 172-173)

Europska unija predstavlja izuzetak od klasičnih oblika granice svojim posebnim graničnim režimom. On se ogleda kroz procese isključivanja i uključivanja koje Europska unija provodi kroz Schengenski sistem preko kojega se stvorilo posebno Schengensko područje sa vlastitim granicama unutar kojih je omogućeno slobodno kretanje. Schengensko područje

sastavljeno je od većine država članica Europske unije, ali ne od svih, dok prostor Švicarske i Norveške također pripada tom sistemu unatoč tomu što one nisu članice Europske unije. Također, Europska unija ima vlastitu valutu eura, ali on nije prihvaćen u svim zemljama članicama kao njihova službena valuta pošto se neke od njih i dalje služe svojom nacionalnom valutom. (S. F. Green 2018: 72)

Europska unija predstavlja ujedinjenje europskih država u obliku regionalne organizacije prema načelu zajedničkih ciljeva. Ti ciljevi uključuju društveni i gospodarski razvoj, zaštitu prava građana i zaštitu njihovih interesa te višu razinu zaposlenosti. Nekoliko je načina kojima se navedeni ciljevi nastoje ostvariti, a to su uspostavljanje zajedničkog tržišta, slobodno kretanje između država članica, zajedničko realiziranje vanjske obrambene politike te uvođenje europske valute. Također, primjenom društvene politike, poticanjem regionalnog razvoja onih područja koja su manje razvijena te brigom za manjine i ostale koji se nalaze u težem položaju, Europska unija nastoji poboljšati taj prostor za bolji život stanovnika svojih članica. („Osnovne informacije o Europskoj uniji“¹)

Kako bi se zajednički ciljevi Europske unije mogli ostvariti, nužno je da države članice usklade zajedničke politike kako bi EU mogla zastupati svaku od njih. Neke sastavnice zajedničke politike Europske unije uključuju već navedeno jedinstveno tržište, regionalnu, socijalnu, poljoprivrednu, prometnu i potrošačku politiku, politiku zaštite okoliša te ekonomsku i monetarnu uniju. Europska unija trenutno se sastoji od 27 država članica, a zadnja koja je postala članicom EU-a je Hrvatska od 1. srpnja 2013. godine. (ibid.) Hrvatska je od 1. siječnja 2023. g. postala članicom euro-područja uvodeći valutu eura. („Pristupanje europodručju“²)

Povod Europskoj uniji za uvođenjem jedinstvenog tržišta nalazi se u ekonomskom ograničavanju prekograničnih praksi jer su granice zaprječivale slobodno protjecanje ljudi, robe i kapitala zbog čega je patila kompetitivnost s gospodarstvom u ostatku svijeta. Međutim, provođenje navedene mjere jedinstvenog tržišta pokazalo je da granice ne predstavljaju samo ekonomske prepreke već i one pravne, političke, administrativne, kulturne i psihološke. Iako su se slobodnim kretanjem u europskoj zoni *bez granica* ovakve prepreke nastojale nadvladati, uvođenje sasvim drugih regulacija opet uvjetuje određenu vrstu ograničenja. (D. Mlinarić i S. Gregurović 2018: 166) Glavnu ulogu u oblikovanju i upravljanju granicama vode političke elite koje sukladno svojim interesima kontroliraju razinu propusnosti granice za protok ljudi, ideja, usluga i kapitala. (ibid.: 169)

¹ Izvor sa službene internetske stranice Instituta za razvoj i međunarodne odnose.

² Izvor sa službene internetske stranice Vijeća EU-a i Europskog vijeća.

Takav slučaj ogleđa se kroz funkcioniranje Schengenske granice i priljeva imigranata jer jedan dio njih, tzv. neregularni imigranti bježe u Europu od rata i siromaštva te se prema njima Schengenska granica odnosi kao barijera koja ih ne smije pustiti u svoj prostor dok se nasuprot tome ostalim imigrantima, tj. onima koji su poželjni na tržištu rada, dozvoljava ulazak u Europsku uniju. Hrvatska kao rubna zemlja Schengenske zone ima bitnu ulogu u kontroliranju ljudskog i migrantskog protoka, ali to utječe i na povećanu kontrolu protoka pograničnog stanovništva. (ibid.: 167)

Europska unija putem konstrukta Schengenske granice nastoji ostvariti projekt *Europa bez granica* kako bi članice Schengena otvorile svoje međusobne granice te ih zatvorile naspram svih onih koji ne pripadaju tom sistemu. Takvo uklanjanje granica ne znači brisanje nacionalnih granica jer one imaju glavnu ulogu u proučavanju procesa europske integracije s obzirom da granice predstavljaju važan element političkog, gospodarskog i kulturnog razvoja. Također, sustavom Schengenske granice olakšano je protjecanje robe, kapitala i ljudi među državama članicama. (ibid.: 163)

Ideja Europske unije ne predstavlja režim koji je maknuo s vlasti druge države već on s drugim državama koegzistira, a proširenje moći Europske unije na teritorijalnom prostoru ogleđa se kroz dobivena prava i obveze koji nadilaze pojedinačne državne granice (npr. Schengenska zona, valuta eura). Također, Europska unija pruža primjere višestrukih načina udruživanja različitih država, odnosno koegzistencije ljudi, prostora i vremena. Koegzistencija država unutar sistema Europske unije odvija se na formalnim i legaliziranim uvjetima dok je takva koegzistencija neformalnog oblika prisutna svakodnevno u pograničnim odnosima susjednih država. (S. F. Green 2018: 79-80)

Schengensko područje osnovale su države Njemačka, Francuska, Nizozemska, Belgija i Luksemburg, a daljnjim uključivanjem država članica Schengensko područje postalo je najvećim prostorom na svijetu koje omogućuje slobodno kretanje. Samo ime inspirirano je mjestom sklapanja sporazuma 1985. g. te kasnije konvencije 1990. g. u luksemburškom mjestu Schengenu koji se nalazi blizu granice s Francuskom i Njemačkom. Sistem Schengenskog područja u praksi se odvija ukidanjem granične kontrole nad unutarnjim granicama izuzev posebnih slučajeva te provođenjem nadzora nad vanjskim granicama. Povratak na provođenje kontrole nad unutarnjim granicama služi kao krajnja opcija u iznimnim okolnostima, a primjeri takvog slučaja uzrokovani su pandemijom koronavirusa od 2020. g. te terorističkim napadom 2015. godine. Schengensko područje sastoji se od 27 država članica, a najnovija država koja se

priključila Schengenu je Hrvatska koja je postala punopravnom članicom 1. siječnja 2023. godine. („Schengensko područje – pojašnjenje“³)

Schengenski prostor kao dio Europske unije predstavlja zonu u kojoj su carinsko-granične kontrole među državama članicama ukinute, a njime je osiguran slobodan protok te je omogućena sloboda prometa. Dogovorom iz Schengena utemeljena je ideja o Schengenskom prostoru koja se od 1995. g. počela ostvarivati. Schengenski prostor dužan je pružati zaštitu državama članicama od izvanjskih negativnih utjecaja, ali unatoč povećanoj sigurnosnoj kontroli vanjskih granica Schengena i dalje dolazi do propusta koji ugrožavaju prostor Europske unije. Takvi propusti mogu se odnositi na krivotvorenje osobnih isprava kako bi u EU ušli oni migranti kojima ulazak inače nije dozvoljen, podmićivanje službenika na granicama kako bi im omogućili prelazak preko granice ili pak zlouporaba dodjele azila. (V. Raos 2013: 39)

Hrvatska granica s državama koje nisu članice Europske unije izrazito je duga te obuhvaća države Bosnu i Hercegovinu, Srbiju i Crnu Goru. Kako bi provela prikladne mjere zaštite s tim državama, pojačao se nadzor nad tim granicama, a uz pojačane mjere na graničnim prijelazima, nadzor bi se trebao povećati i na zelenoj i plavoj granici. Naime, zelene granice odnose se na šumska i planinska područja koja su teže pregledna, dok se plavom granicom ustvari odnosi na riječna granična područja. Posebnu sigurnost Hrvatska posvećuje granici s Bosnom i Hercegovinom pošto je to najduža hrvatska granica u čemu se nalazi specifično strateško značenje. Svojom dužinom od 932 km granicu s BiH čine i riječna granicu na Savi i Uni te brdsko-planinska područja kao što je planina Dinara. Prijepori oko granica između ovih dviju država imaju dvostrani karakter. Bosansko viđenje hrvatske države ogleda se njenim nekadašnjim nastojanjima pripojenja dijelova BiH Hrvatskoj iako oni ne predstavljaju suvremenu problematiku pograničnih problema dviju država. Nasuprot tome, zastupnici hrvatskih stranaka u BiH vide neravnopravnost kojom se tretiraju bosanskohercegovački Hrvati. Međutim, jedina područja koja su predmetom rasprave o razgraničenju između BiH i Hrvatske su granice na Uni i na Kleku. (ibid.: 46)

7. IDENTITETI U POGRANIČNOM PODRUČJU

Kriteriji graničnog oblikovanja suvremenih država čine etnicitet i nacionalnost jer se poštujući navedene čimbenike nastoji kulturno-etnički homogenizirati društvo koje onda čini državu stabilnim entitetom. Upravo je etničko porijeklo bilo temelj koji je poticao stvaranje

³ Izvor sa službene internetske stranice Vijeća EU-a i Europskog vijeća.

jedinstvene hrvatske države. Međutim, homogenizacijom društva dolazi do odijeljivanja onih koji se kulturno-etnički razlikuju od većine stvarajući time manjinske zajednice. (D. Mlinarić i S. Gregurović 2018: 171)

Prema definiciji granice F. Bartha, granice također razdvajaju etničke skupine kojoj je samom postojanošću takve etničke granice omogućeno njihovo definiranje dok kulturna obilježja ne igraju ulogu u tom procesu. Time Barth razdvaja etničke skupine od kulturnih entiteta jer smatra da se granicom ne mogu u cijelosti razdvojiti ljudi pošto se među njima odvija određena interakcija u obliku protoka ljudi i informacija te razmjene proizvoda. Zajednička kulturna odlika stoga ne služi za definiranje samo jedne etničke skupine pošto bi u tom slučaju granice bile nepromjenjiva pojava s lakom mogućnošću njenog očuvanja. Suprotno tome, postoje razne kulturne varijacije čije je egzistiranje omogućeno društvenim utjecajem, a ne prirodnom datošću. Etničke skupine, prema tome, nastaju kao političko-povijesni procesi putem kojih se za etničko razgraničenje odabiru određeni aspekti kulture kojim se najbolje može odijeliti *naš* prostor od *njihovog* što ne znači da ne postoje zajednički kulturni aspekti. (ibid.: 157-158)

Koncept granice jedan je od čimbenika kojim se stvara identitet jer se u stvaranju barijere prema *drugima* oni isključuju razgraničavanjem iz *naše* zajednice. Upravo su elementi vezani za politiku, društvo, geografiju i ekonomiju koji imaju ulogu u definiranju identiteta inkorporirani u koncept granice. Identitet zajednica smještenih na graničnim prostorima ovisio je o povijesno-vremenskim prilikama. (ibid.: 155-156) Društveni konstrukt etničke graničnosti, prema Barthu, značio bi da identitet sam po sebi ne djeluje direktno na nastanak granica već tu ulogu ima društveni kontekst i pripadajuće okolnosti. Nasuprot Barthu, Wimmer osporava radikalni konstruktivizam u stvaranju granica jer se etničnost svodi na fluidni čimbenik koji je ovisan o trenutnom društvenom stanju, a samo stvaranje identiteta doima se kao nedosljedni čin bez općih normi. (ibid.: 158)

Granice se, prema Wimmeru, sastoje od dva aspekta koja se većinom ne preklapaju, ali upravo njihovo preklapanje omogućava postojanost granica kao društvenog oblikovanja. Navedena dva aspekta odnose se na kategorijalni i društveni čimbenik. Dok se kategorijalni aspekt referira na kolektivno predstavljanje kao dio klasifikacije unutar društva, društveni aspekt referira se na čino ve kojima se postiže spajanje ljudi ili pak njihovo razdvajanje, a koji se postiže mrežom odnosa kakva se prakticira u svakodnevnom životu. Prema tome, kategorijalni aspekt dijeli *njih* od *nas* dok društveni aspekt određuje pravila ponašanja u odnošenju prema tim objema skupinama. (ibid.: 158-159)

7.1. *Mi i Oni*

Stvaranje identitetske odrednice ovisno je o postojanosti *drugih*, onih koji žive *na drugoj strani* graničnog prostora, međutim kako se tijekom povijesti crta razgraničenja mijenjala zbog ratova i migracija, aspekti takvog razdvajanja djelovali su na nejednakosti društvenoekonomskog tipa pograničnih područja uzrokujući indiferentnosti. Hrvatska je kroz povijest imala granično važnu ulogu jer su se na njenom području sjekle granice triju velikih carstava – Osmanskog Carstva, Habsburške Monarhije i Mletačke Republike. Osmansko Carstvo imalo je ulogu *drugoga* koji se hrvatskom kršćanskom području suprotstavljao muslimanskom vjerom i istočnjačkom kulturom. S obzirom da granica ne funkcionira kao finalno odjeljivanje već kao propusni čimbenik u kontroliranom obliku, ideje, roba, ljudi, znanja, prakse i općenito kultura iz osmanskog područja razmjenjivali su se s onim hrvatskim. Međutim, isto tako kao što su Osmanlije Hrvatima bili *drugi*, oni su označavali *vanjske druge* jer su bivali izvan njihovog prostora dok postoje i *unutarnji drugi* koji naizgled pripadaju istoj državi kao i *mi*, ali koji ipak nisu istovjetni *nama*. (D. Mlinarić i S. Gregurović 2018: 164-165)

Ovakva višestruka liminalnost koja je karakterizirala hrvatske zemlje zbog rubnog položaja ovisila je o političkoj situaciji sukladno kojoj se provodio proces isključivanja *drugog* na temelju etniciteta dok se s druge strane provodio proces uključivanja *drugog* promjenom i redefinicijom granice prema političkim potrebama. Međutim, iako je etnička pripadnost jedan od ključnih elemenata identiteta da bi ona uspješno odjeljivala *druge* od *nas* mora biti popraćena jezičnim razlikama i nadasve političkom pripadnošću. (ibid.: 165-166)

Ako se etničke granice slažu s onim kulturnim njihovo međudjelovanje može pojačati granično odjeljivanje, međutim isto tako granica ne mora biti čvrsto vidljiva već naprotiv svojom zamagljenošću može dovesti do brisanja granica u ljudskom poimanju. To se prvenstveno odnosi na isticanje kulturnih sličnosti ljudi s dvije strane granice i na njihove prakse prevladavanja granične odijeljenosti asimilacijom s ljudima s *druge strane* granice. U ranom novom vijeku s habsburško-mletačko-osmanskim granicama zbog ekonomske i prehrambene nestašice često se zanemarivalo nametnute restrikcije provođenjem prekogranične trgovine poluilegalnim i ilegalnim načinima kao što je krijumčarenje. Time se omogućilo odvijanje prekogranične ekonomije, a to je zamaglilo značenje granice jer svojom propusnosti ona više nije bila prepreka već mjesto na kojem se odvija suradnja i razmjena. (ibid.: 168)

Sami cilj prekogranične razmjene koja pravno nije bila dozvoljena nije se održavala kako bi se očuvao kulturni identitet već je primarni povod bilo krizno vrijeme zbog oskudice. U tom vremenu ranog novog vijeka hrvatskom stanovništvu koje je bilo razdijeljeno višestrukim

granicama pridavala se primarna važnost naspram graničnih konflikata među prisutnim imperijalnim silama. Takva prekogranična interakcija stvorila je posebno identitetsko obilježje stvarajući zajednički identitet ljudi s jedne i s druge strane granice, tzv. *granični* identitet. On se posebno može uočiti na graničnom prostoru koji je razdijelio istu etničku skupinu pošto ista etnička podloga i zajednička prošlost djeluju kao elementi koji ih uvijek spajaju iako ih granica razdvaja. (ibid.: 170)

7.2. Hibridni identiteti

Iako su Europskom unijom različite države došle pod istu ekonomsko-političku uniju, to nije dovelo da brisanja nacionalnih granica jer su nacionalne države zadržale vlastiti suverenitet čime Schengenska granica ne predstavlja klasični oblik granice jer izlazi izvan okvira tradicionalnog poimanja granice. Američka istraživanja 80-ih i 90-ih godina 20. st. izrodila su kritikama na poimanje granice kao očiglednih linija. Naime, kada se odbacilo shvaćanje granice kao samorazumljivog koncepta koji sam po sebi predstavlja vezu između ljudi i prostora, pojavio se niz mogućnosti novih načina promatranja graničnih stvarnosti. Dakle, umjesto geografskog promatranja i teritorija kao temelja za razumijevanje ljudi i kulture, s tog gledišta što granica razdvaja prešlo se na gledište njenog hibridnog karaktera koji nastaje prekograničnim kretanjima i mješavinom identitetskih karakteristika. Prema tome, granica je mogla biti prostor konflikta ili pak prostor hibridnosti. (S. F. Green 2018: 72)

Koliko se možemo osloniti na praksu prekograničnih kretanja da bismo definirali stvaranje hibridne kulture? Caren Kaplan osvrnula se upravo na tu tematiku problematizirajući upotrebu modernističkog vjerovanja o tome da putovanje ljude transformira. Prema tom vjerovanju, konceptom putovanja poimale su se sve vrste putovanja jer različiti oblici putovanja nisu bili razrađeni kao različite prakse, kao što su npr. prisilna putovanja, turizam, nezakonita i zakonita migracija. Također, da bi se proces putovanja mogao spoznati nužno je poznavanje nekoliko vrsta uvjeta koji utječu na mogućnost putovanja ljudi ili pak njihovu nemogućnost, a to su društveni, ekonomski, politički i legalni uvjeti. (ibid.: 73)

Iako je pitanje *prirodnog* postojanja granica bilo središnje pitanje u istraživanjima od 1980-ih godina, njime su se i prije bavili znanstvenici. Cole i Wolf su u svojoj knjizi objavljenoj 1973. g. podržali ideju da granica nije samo linija koja je nastala pukim iscertavanjem od strane države već je ona entitet nastao povijesnim utjecajem koji je oblikovao političke, ekonomske i društvene odnose pograničnog prostora. Iako je granica formalno stvorena legalnom političkom odrednicom, ona se također svakodnevno stvara ljudskim djelovanjima. Isto kao što je država

postavljanjem granice u određeni prostor odredila identitete tih pograničnih prostora, tako i ljudi razvijaju pogranične identitete svakodnevnim aktivnostima. (ibid.: 73)

Debata koja se odvijala tih 1990-ih godina temeljila je problematiku pograničnih prostora na hibridnom identitetu zajednica koje žive uz granicu dok se pitanjima konceptualnosti i materijalnosti granica istraživanja nisu toliko bavila. Međutim, da bi se navedeni koncepti mogli shvatiti nužno je shvaćanje pitanja identiteta koje je tim istraživanjima bilo poprilično razjašnjeno. Ogromni niz identiteta činio je svijet napučenim mjestom, a kako su identiteti međusobno dolazili u doticaj ljudskim kretanjima kojima su se stvarale povezanosti, granice su kao političko-ideološko sredstvo i sredstvo fizičkog odijeljivanja nudile prekid daljnjem neograničenom širenju identitetskih osobina. Granica je jasnim načinom stvaranja fizičkih rezova odijelila *nas* od *njih* čime je ograničila hibridne identitetske odrednice samo na pogranični prostor. (ibid.: 73-74)

Marilyn Strathern detaljnije je problematizirala proces stvaranja graničnih rezova jer je, prema njome, za samo postojanje entiteta nužno postojanje rezova kojima se jedan entitet odvaja od svih drugih čime se prekida stvaranje beskonačnih veza. Političke vlasti koriste se tom tehnikom kako bi stvorile vlastiti entitet – državu, naciju, narod – što je legaliziran čin u međunarodnom sistemu. Metafora rezanja izraz je kojim se referira na isključivanje *drugih* i omogućuje razvijanje *naših* specifičnih karakteristika bez miješanja *drugoga*. Rezanje prostora granicama ne može se samo tako odviti već postoje pravila i protokoli koji se moraju slijediti kako bi se takvi zahtjevi prihvatili, a ona se odnose na međunarodne propise i nadzorno tijelo UN-a koji time upravlja. Zahtjevi moraju imati opravdane razloge zašto se traži npr. stvaranje vlastite države – koji razlozi opravdavaju tu potražnju. (ibid.: 74)

8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U oblikovanju teorijskog okvira rada krenula sam proučavajući razvoj znanstvenih istraživanja o granicama koja su se prvotno, od kraja 19. st., temeljila na geografskom aspektu graničnog područja da bi razvoj istraživanja o njima doveo do inkorporiranja kulturnih aspekata u istraživanju granica. U proučavanju znanstvenih istraživanja o granicama služila sam se člankom T. Kurkija, a kako bi definirala pojam granice iznijela sam nekoliko načina njenog poimanja zastupljenih u člancima autora V. Kolosova i autorice S. F. Green. Prema njima, granice se definiraju kao linije i kao tragovi, uzimajući u obzir povijesnu odrednicu analizira se fantomska granica i otvara pitanje usklađivanja teritorijalnih granica sa onim mentalnima. Proučavajući novije doba, članci autora V. Raosa i autorica D. Mlinarić i S. Gregurović donijeli

su pregled novog teritorijalnog poretka kroz sustav Europske unije dok sam se o pitanju pograničnih te hibridnih identiteta oslanjala na članke D. Mlinarić, S. Gregurović i S. F. Green. Kako bi ocrtala povijesni razvoj Imotske krajine, Runovića i Hercegovine koristila sam se člancima A. Nikića i D. Pavličevića, a uz navedene autore, niz stranica s internetskih izvora pripomogli su u dopunjavanju dotične teme.

Istraživački dio rada temelji se na polustrukturiranim intervjuima koji su provedeni sa sugovornicima iz Runovića. Moja vlastita pozicija etnologa insajdera, dakle onog koji potječe iz lokalne zajednice koju sam istraživala olakšala je strukturiranje tematski oblikovanih pitanja o svakodnevnici uz granicu s obzirom na poznavanje prostorno-kontekstualne situacije. Unatoč pobližem poznavanju života na granici, pristup samom istraživanju povijesnog i suvremenog aspekta svakodnevice života na granici nije istovjetan poznavanju okoline s obzirom da je istraživanje dalo jedan drugačiji i dublji pristup toj tematici. Provođenjem istraživanja dobila sam uvid u stavove koje sugovornici imaju o granici, ali cilj rada nije bio samo uvidjeti stavove i mišljenja o granici već je istraživanje svakodnevice imalo ulogu otkrivanja specifičnih razloga zašto vlada takvo ozračje kakvo postoji među mještanima čime se došlo do dublje problematizacije same tematike života uz granicu.

Kao lokalitet istraživanja odabrano je naselje Runovići dijelom upravo zbog pripadanja toj zajednici dok je drugi bitan čimbenik prilikom odabira lokaliteta bio geografski smještaj s obzirom da je naselje smješteno neposredno uz granicu s Bosnom i Hercegovinom. Granični položaj Runovića u kontekstu istraživanja granične svakodnevice bitan je s obzirom na međuljudske povezanosti s prostorom druge strane granice, a za dio mještana one su osnažene posjedovanjem zemlje s druge strane granice. Taj aspekt, također, djeluje na dodatne prekogranične prelaske zbog čega granica predstavlja neophodan segment u životima ljudi. Sami sugovornici imaju itekako snažnih prekograničnih veza preko kojih se nazire važnost granice u njihovim životima. Dok su polustrukturirani intervjui dali opsežan prikaz kako iz svakodnevice današnjice, tako i iz svakodnevice prošlih vremena, u provedenim anketama pitanjima sam se usmjerila pretežito na današnje razdoblje.

Prethodna etnološka istraživanja na prostoru Runovića provodila su se unutar tema narodnih običaja i vjerovanja, legendi i predaja, tradicijske kulture i književnosti te jezičnih osobitosti dok se istraživanja o granici i graničnom položaju nisu provodila. Ovako stanje etnološki neistražene tematike na ovom području djelovalo je na moju vlastitu angažiranost u provođenju jednog takvog istraživanja kako bi se postavio temelj i time dao okvir detaljnijem poznavanju i razumijevanju prilika života uz granicu.

Etnografsko terensko istraživanje u radu predstavlja temeljni način kojim se došlo do spoznaje o životnoj svakodnevnici na granici. Prema znanstvenom određenju etnografskih istraživanja, etnografski rad mora obuhvatiti sve karakteristike istraživane kulture usmjeravajući se na istraživanu tematiku bez zapostavljanja karakteristika koje se naizgled čine nevažnima. Kvalitativnim istraživanjem omogućeno je uranjanje u istraživani svijet jer se istraživanje usmjerava na uobičajenu svakodnevnicu istraživanih ljudi koja otvara niz korelacija istraživane pojave dajući time uvid u kompleksnost istraživane tematike. Promatranje sa sudjelovanjem jedna je od temeljnih metoda etnografskog istraživanja te ona uz promatranje kulturnih karakteristika istraživane zajednice podrazumijeva uključivanje etnografa u svakodnevne aktivnosti zajednice koje su povezane s aspektima istraživanja čime se postiže dublje shvaćanje etnografa uranjanjem u kulturu istraživanih i osobnim stjecanjem iskustva. Za potrebe ovog rada, moja pozicija istraživača insajdera, odnosno istraživača kao potpunog člana istraživane zajednice nije zahtijevala uranjanje u drugu kulturu niti naknadno uključivanje u svakodnevnicu istraživane zajednice s obzirom da sam već dio te kulture i stoga mi svakodnevica istraživanih nije nepoznanica. (Relja 2011: 180-182)

Pozicija istraživača insajdera referira se na ona istraživanja koja se provode na prostoru bliskoga gdje su istraživači ujedno članovi zajednice koju istražuju. Bivajući djelatnim članom zajednice, istraživači dijele kulturno iskustvo s tom zajednicom čime se istražuju iskustva bliskoga. S obzirom da etnografi insajderi dijele znanje s istraživanom zajednicom jer žive prema istim kulturnim obrascima i razumijevaju eksplicitna, a također i implicitna društvena pravila, kako bi se postigao odmak od vlastitih mišljenja i iskustava dolazi do procesa defamilijarizacije. Tim procesom razdvaja se osobna angažiranost u vlastitu kulturu kako bi joj se moglo pristupiti profesionalnim istraživačkim načinom koji nije vođen na temelju vlastitih mišljenja, vrednovanja i predrasuda već je otvoren za sve mogućnosti. (Potkonjak 2014: 28-29)

Temeljna metoda prikupljanja podataka u etnografskim istraživanjima je provođenje intervjua, a u svomu istraživanju koristila sam se oblikom polustrukturiranih intervjua. Polustrukturirani intervjui imaju definirana istraživačka pitanja i ciljeve istraživanja, ali s njima se dolazi do opsežnijih odgovora prilikom kojih sugovornici mogu izražavati vlastita mišljenja. (Relja 2011: 182-183) Intervjue sam provela sa sugovornicima starije i srednje životne dobi kako bi se dobili odgovori kojima se mogu analizirati prošlo i sadašnje stanje u pograničnim praksama i odnosima te ocrtati njihov razvoj i promjene. S obzirom da su bitan čimbenik u njihovom viđenju granice predstavljali poljoprivredni odnosi i usmjerenost na promjene tijekom vremena, kako bi usporedila njihovo shvaćanje granice s pogledom na granicu u današnjem obliku bez povijesne perspektive, provela sam dodatnu anketu među pripadnicima

mlade populacije. Cilj ankete bio je uvidjeti u kojoj količini se mišljenje mladih podudara s mišljenjem starijih s obzirom na različite uvjete života tih dviju skupina povezanih s pograničnim odnosima. Pritom sam se usmjerila na generalna pitanja o granici, o njenoj ulozi koju igra u životima mladih, o stupnju njene ograničenosti za mlade i odnosu s prekograničnim prostorom.

Metodologija istraživanja granica uključuje dva aspekta, a to su znanstvene konceptualizacije granica i istraživački procesi na granicama prilikom čega se teorija o granicama i konkretna znanstvena istraživanja pograničja međusobno nadopunjuju. Interdisciplinarnost istraživanja o granicama nudi multiperspektivne poglede na granicu koji zajednički pridonose produblivanju znanja s obzirom na različite metodološke pristupe, različita ontološka određenja granica i epistemološka stajališta disciplina koja se bave istraživanjem granica, a neke od tih disciplina su povijest, geografija, sociologija, političke znanosti i etnologija. Interdisciplinarnim istraživanjem granica definirala su se četiri metodološka okvira kojima se promatraju granice. Pogledom *na* granicu ona se poima kao linija kojom se dijeli prostor, pogledom *preko* granice pažnja se usmjeruje na prekogranične odnose i popratne procese, pogledom *u* granicu pogranično područje shvaća se kao zaseban prostor s vlastitim karakteristikama, dok se pogled *kao* granica odnosi na elemente razdvajanja i spajanja tih granično odvojenih prostora. (Wille et al. 2021: 18)

Pogled *na* granicu naglašava njene karakteristike linijskog razgraničavanja fokusirajući se time na elemente koji razdvajaju dva odvojena područja zanemarujući time sve elemente koji ih spajaju. Ovakvo gledište karakteristično je u promatranju država i nacija jer granice imaju ulogu objedinjavanja nacionalnog teritorija i odjeljivanja od susjednih nacija. Dok pogled *na* granicu pruža perspektivu granice kao barijere koja razdvaja dva entiteta, pogled *preko* granice ocrta drugi način promatranja granice koja kao propusni čimbenik omogućuje prekogranično povezivanje. Različiti stupnjevi prekograničnih odnosa koji se uspostavljaju u pograničju sagledavaju se kroz oblike suradnje i prekogranična kretanja prilikom čega se istražuju uvjeti i svrhe prelaska granica. Kako bi se istraživalo prekogranične odnose, nužno je napustiti metodološku strukturu usmjerenu na državni entitet tako da se prizna postojanje posebnog pograničnog prostora koji ima elemente karakteristične objema državama koje granica razdvaja. Međutim, poimanje pograničnog prostora u tom smislu ne znači odbacivanje granice i stvaranje bezgraničnog prostora već se povezanost pograničnog prostora promatra s granicom kao nepromjenjivim čimbenikom. Dok se ovim pogledom *preko* granice uočavaju sličnosti pograničnog prostora, ujedno se ističu i razlike s prostorom preko granice. (ibid.: 18-20)

Pogled *u* granicu usmjeren je pak na pogranični prostor kao kontaktnu zonu, kao prostor čije je postojanje uvjetovano samom granicom zbog čega granica rezultira stvaranjem pograničnih identiteta. Pogled *kao* granica daje nam perspektivu granice s tog graničnog položaja, a napušta se njeno sagledavanje s teritorijalnih, političkih i socijalnih pozicija. To bi značilo da se granica ne uzima kao element koji se tu nalazi iz niza opravdanih razloga već se postojanost granice počinje problematizirati specifičnim istraživačkim procesima kojima je cilj otkriti svakidašnjicu života u pograničju jer se granica shvaća prema raznovrsnim interakcijama koji se odvijaju preko nje. Dok se doseže granice analiziraju u širem društvenom kontekstu, njeno postojanje analizira se također u slučajevima fantomskih granica prema kojima fizičkih granica nema, ali oni postoje u mišljenju zajednice. (ibid.: 20-22)

Nastajanje graničnih razdijeljenja historijski je uvjetovan proces u kojemu društveni procesi rezultiraju političkom situacijom koja dovodi do stvaranja granica. Prema tome, historijska perspektiva nužan je preduvjet promatranja granica, a u ovome radu drugi bitan čimbenik, uz povijesne okolnosti, čine etnografska istraživanja pomoću kojih dolazimo do srži kulturne svakodnevice pograničnog prostora. Etnografska istraživanja bave se ljudskom svakodnevicom koju se promatra unutar materijalnih i simboličkih kulturnih praksi, a pogranična kulturna obilježja analiziraju se kao posebna pogranična kultura s ispremiješanim elementima kulture država i s jedne i s druge strane granice. Prema tome, uz pitanja ontološkog oblika koja nam pojašnjavaju što to granica jest, nužno je odgovoriti na pitanje oblikovanja granica, odnosno njenog nastajanja kroz društvene konstrukte. (ibid.: 42)

Etnografska metodologija u središte istraživanja stavlja lokalne ljude te s njihove pozicije doznaje o uvjetima kakvi vladaju u pograničnom prostoru. Iako granice imaju povijesnu podlogu koja je zaslužna za njihovo postojanje, graničnost prostora odražava se svakodnevnim procesima koji se zbivaju na granici, a čiji je glavni nositelj lokalna pogranična zajednica. Iako granica u svom osnovnom određenju pomoću fizičkih barijera ograničava jedan prostor od drugoga, fizičke barijere ne sprječavaju protok prekograničnih povezanosti pošto postoje načini održavanja prekograničnih odnosa kojima se pogranična zajednica prilagođava. Etnografskim pristupom nastoji se doći do načina na koje se prekogranični odnosi održavaju putem specifičnih situacija koje se odvijaju u pograničnoj svakodnevici. Također, u obzir je ključno uzeti i načine kojima se objašnjava i opravdava postojanje granice s perspektive lokalne zajednice s obzirom da oni vlastitim prekograničnim aktivnostima poštuju njeno postojanje i utječu na njenu daljnju konstrukciju. (ibid.: 42-44)

9. FORMIRANJE HRVATSKE GRANICE NA IMOTSKOM PODRUČJU

Praksa ucrtavanja graničnih linija na prostoru Hrvatske započela je osmanskim osvajanjima dok je njihovo povlačenje indirektno utjecalo na razvoj navedene prakse. Naime, kako bi se točno ispoštovale odredbe mirovnih ugovora vezane za razgraničenje, osnovane su komisije koje su bile zadužene za bilježenje dogovorenih prostora kao mjesta razgraničenja, a nakon njihovog obilježavanja na terenu uslijedilo bi njihovo ucrtavanje na kartografskim prikazima. Koncept granice ostvaruje svoj daljnji napredak 1648. g. sklapanjem Vestfalskog mira nakon kojega se granicom počelo uvoditi red preko novonastalih nacionalnih država. (D. Mlinarić i S. Gregurović 2018: 161-162)

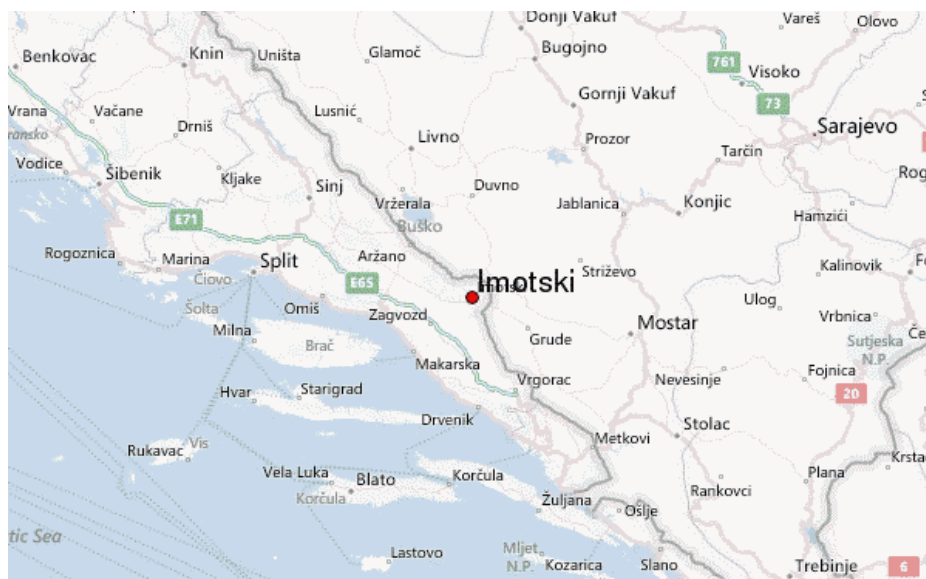
Granica Imotske krajine s Bosnom i Hercegovinom zauvijek je postavljena oslobođenjem Imotskog od osmanske vlasti. Naime, Imotska krajina je potpala pod osmansku vlast 1493. godine. Osmanskim zauzimanjem Imotske krajine jedan dio imotskog stanovništva odselio se dok su se u Krajinu istovremeno doselili osmanski upravitelji-činovnici te vojnici s obiteljima koji su zauzeli najplodnije dijelove Imotskog polja. Osmanlije su počele ugrožavati područje Imotske krajine nakon što su osvojili Bosnu 1463. g. i veći dio Hercegovine. Hercegovina je postala autonomnim sandžakom 1470. g. koji se osmanskim osvajanjima širio dalje na zapadna područja. Hercegovački sandžak je potom 1580. g. uklopljen kao sastavni dio u novoosnovani bosanski pašaluk. (A. Nikić 1989: 173-174) Nakon uspostavljanja osmanske vlasti u Imotskom, on postaje kadilukom, odnosno sjedištem sudbene vlasti. (L. Čoralić 2018: 207)

Unatoč dugoj vladavini od 224 godine Osmanlija u Imotskoj krajini, njihova vlast nije se ukorijenila zbog niza razloga. Naime, djelovanje franjevacu s ciljem buđenja katoličke svijesti i s tim vezane hrvatske nacionalnosti te blizina Mletačke Republike iz koje su se često organizirali upadi hrvatskih uskoka na imotsko područje održavali su nadu za oslobođenjem od osmanske vlasti. Prilika za oslobođenjem pojavila se 1715. g. izbijanjem rata između Osmanlija i Mlečana čiji je cilj bilo osmansko zauzimanje mletačke Moreje, odnosno Peloponeza. Kraj rata imao je dvostruke posljedice za Mlečane – s jedne strane, Mlečani su izgubili Moreju, ali su s druge strane dobili Imotsku krajinu. (A. Nikić 1989: 175-176)

Alojzije Mocenigo III., generalni providur Dalmacije, počeo je s pripremom napada na imotsku tvrđavu i zauzimanje cijele Imotske krajine. Napadi na tvrđavu odvijali su se 27. srpnja 1717. g., a unatoč dobroj obrambenoj snazi osmanske vlasti, Mlečani su uspjeli nadjačati neprijatelje i osvojiti tvrđavu nakon čega je uslijedila predaja Osmanlija 1. kolovoza i oslobođenje Imotske krajine. Isto kao što su i prije mletačkog osvajanja Imotske krajine imotski

franjevci organizirali preseljenje katoličkog stanovništva s osmanskog teritorija, tj. iz Hercegovine u Krajinu, tako se nastavio priljev stanovništva u Imotsku krajinu uspostavljanjem mletačke vlasti, dok se muslimansko stanovništvo razdijelilo na jedan dio njih koji se odselio i drugi dio koji se pokrstio. (ibid.: 176-178)

Osvojena područja službeno su dodijeljena Mletačkoj Republici 21. srpnja 1718. g. sklapanjem Mira u Požarevcu. Odrednicama mira, Imotsko-bekijsko polje podijeljeno je na dva dijela, a iako je kršćanski dio Hercegovine iščekivao mletačko oslobođenje svog područja od Osmanlija, to se u praksi nikad nije provelo, a granica određena Mirom u Požarevcu više se nikad nije mijenjala. Dio Hercegovine koji se nalazio neposredno uz novouspostavljenu granicu s Mlečanima, Osmanlije su prozvali Imotskom Bekijom zbog oduzimanja tog dijela imotskog prostora s obzirom da riječ bekija ima značenje *ostatka*. Međutim, vlada mišljenje o nepravednoj podjeli prostora između Mlečana i Osmanlija s tvrdnjama da su Osmanlije podmitile mjernika Cavrovića koji je bio zadužen za uspostavljanje granične linije. (ibid.: 178-179)



Slika 1. Kartografski prikaz grada Imotskog

Mletačka vlast nad Imotskim potrajala je do 1797. g. nakon čega su uspostavljene dvije austrijske vlasti, prva od 1797. g. do 1805. g. te druga od 1814. g. do 1918. g., a u međurazdoblju su vladali Francuzi. Potom je Imotski sve do hrvatskog osamostaljenja 1991. g. bio pod vlašću jugoslavenske države čija je vladavina na kraće vrijeme bila prekinuta tijekom Drugog svjetskog rata i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske. (L. Čoralić 2018: 207)

Tijekom 19. st. brojni su ustanci zadavali udarce Osmanskom Carstvu od kojih su neki rezultirali dobivanjem samostalnog državnog statusa (Grčka) i autonomije (Srbija). Ustanak kojim se bosanskohercegovačko stanovništvo nastojalo osloboditi osmanske vlasti započeo je

1875. g., a u sukob su se umiješale i druge zemlje radi vlastitih ciljeva. Naime, za prostor Bosanskog i Hercegovačkog pašaluka sukobile su se dvije europske sile, Rusija (kao zaštitnica Srbije i Crne Gore) i Austro-Ugarska koji su nastojali sebi pripojiti taj prostor. Mirovnim kongresom održanim u Berlinu 1878. g. BiH je ostala pod formalnom osmanskom vlašću, ali je upravu nad njome preuzela Austro-Ugarska Monarhija. (D. Pavličević 2000: III. poglavlje/4. potpoglavlje⁴)

Austro-Ugarska Monarhija je 1908. g. anektirala Bosnu i Hercegovinu, odnosno BiH je time formalno postala dijelom Austro-Ugarske. (ibid.: IV. poglavlje/2. potpoglavlje⁵) Godine 1918. došlo je do raspada Austro-Ugarske te istovremenog zasnivanja nove države, Države Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je prvotno bila sastavljena od južnoslavenskih zemalja koje su bile pod vlašću Austro-Ugarske, a potom joj se priključila Kraljevina Srbija i Crne Gora. (ibid.: V. poglavlje/1. potpoglavlje⁶) Ulaskom u Kraljevinu SHS, odnosno Jugoslaviju, formalno je nestalo graničnih linija između država sastavnica, pa tako i između Hrvatske i BiH jer se država organizirala prema načelu oblasti i banovina razbijajući time prethodne državne granice. (ibid.: V. poglavlje/2. potpoglavlje⁷)

Takav ujedinjeni teritorijalni položaj na prostoru Hrvatske i BiH nastavljen je pod novom vlašću Nezavisne Države Hrvatske. (ibid.: V. poglavlje/4. potpoglavlje⁸) Uspostavljanjem druge jugoslavenske vlasti i novim poretom federalnog tipa, Jugoslavija je od 1945. g. uređena prema principu autonomnih republika prema čemu su Hrvatska i BiH ponovno postale odvojenim republikama na temelju povijesnih (a ne etničkih) granica kakve su definirane Berlinskim kongresom. (ibid.: V. poglavlje/6. potpoglavlje⁹)

10. KARAKTERISTIKE NASELJA RUNOVIĆI

Imotska krajina sastoji se od osam općina kojima je grad Imotski administrativno središte, a općina Runovići jedna je od njih. Općina Runovići prostire se na prostoru od 59,42 km² na

⁴ III. poglavlje – Bosna i Hercegovina kao osmanlijski sandžakat i pašaluk (1463.-1878.), 4. potpoglavlje – Doba ustanaka i propast Bosanskog i Hercegovačkog pašaluka (1791.-1878.).

⁵ IV. poglavlje – BiH pod Austrougarskim protektoratom – aneksijsko razdoblje (1878.-1908.-1918.), 2. potpoglavlje – Aneksija Bosne i Hercegovine – Sarajevski atentat (1908. i 1914.).

⁶ V. poglavlje – Bosna i Hercegovina u prvoj jugoslavenskoj državi i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1918.-1941.-1945.), 1. potpoglavlje – Prilike u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), odnosno Kraljevini Jugoslaviji (1918.-1941.).

⁷ V. poglavlje – Bosna i Hercegovina u prvoj jugoslavenskoj državi i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1918.-1941.-1945.), 2. potpoglavlje – Razbijanje etničkih i povijesnih područja.

⁸ V. poglavlje – Bosna i Hercegovina u prvoj jugoslavenskoj državi i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1918.-1941.-1945.), 4. potpoglavlje – BiH u sastavu Nezavisne Države Hrvatske (NDH) - (1941.-1945.).

⁹ V. poglavlje – Bosna i Hercegovina u prvoj jugoslavenskoj državi i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1918.-1941.-1945.), 6. potpoglavlje – Nastanak federalne BiH.

kojemu se s jedne strane naslanja na Mračaj dok je s druge strane okrenuta prema Imotskom polju. (Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021.: 6) Runovići kao mjesto koje graniči s Bosnom i Hercegovinom na sjeveroistočnoj strani pripada pograničnom području. (ibid.: 24) Nalazi se na jugoistočnom dijelu Imotske krajine te je formirano od mjesta Runović, Podosoja, Sebišine i Slivna, a zaseoci Runovića poredani su u nizu uz sami rub Imotskog polja kojim teče rijeka Vrljika. Ukupna dužina rijeke Vrljike iznosi 70 km, a u svome toku ona poprima 5 različitih imena. Protječući od sjeveroistočne strane Imotsko-bekijskog polja, Vrljika u Runovićima poprima naziv Matica, a u daljnjem protoku dolaskom u hercegovački dio Imotsko-bekijskog polja ona mijenja svoj naziv najprije u Tihaljinu te potom u Mladu i Trebižat. (ibid.: 75)



Slika 2. Položaj Runovića unutar Imotske krajine

Povijest Runovića seže do 2000. g. pr. Kr. kada je Imotsku krajinu naselilo ilirsko pleme Delmati. Njihovo naseljavanje u kasnom brončanom dobu potvrđeno je nalazištima nekoliko gomila, odnosno pokapališta u kojima se pokapalo ljude te ostacima ilirske gradine. Rimski uprava nad prostorom današnjih Runovića vidljiva je kroz ostatke niza grobova, grobnih spomenika, kovanog novca, a ona se najjače odrazila kroz osnivanje rimskog municipija Novae na runovićkom prostoru čiji se postanak smješta u 2. st. poslije Krista. Prostor Runovića bio je pogodan za osnivanje rimskog naselja zbog rijeke Vrljike koja je opskrbljivala stanovništvo pitkom vodom. Također, kroz Novae izgradila se cesta koja je povezivala Salonu (Solin) i Naronu (Metković) preko Tiluriuma (Trilja), a kameni ostaci te ceste vidljivi su i danas. Novae se posljednji put spominje 532. g. na crkvenom saboru održanom u Saloni te municipij nestaje nakon provale Avara i Slavena, a rimska vlast nad Imotskom krajinom prestaje 481. g. dolaskom Istočnih Gota. (Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021.: 21-22) Postojanje Imotske krajine potvrđeno je u zapisima Konstantina Porfirogeneta koji je spominje kao

starohrvatsku župu *Emothu* polovicom 10. stoljeća, a daljnji razvoj Runovići ostvaruju zajedno s ostatkom Imotske krajine. (ibid.: 22)

Današnja granica u Runovićima prati graničnu liniju postavljenu 1718. g. Mirom u Požarevcu prilikom čega su Runovići, zajedno s gradom Imotskim, pripojeni Mletačkoj Republici, a prema toj graničnoj podjeli naselje danas pripada području Republike Hrvatske. Prijelaz u susjednu državu, Bosnu i Hercegovinu, omogućen je u Runovićima preko dvaju malograničnih prijelaza, Drinovci – Sebišina i Drinovačko Brdo – Slivno te nekoliko prijelaznih mjesta u Imotskom polju, a to su Rakitovac, Zmijina gomila I, Zmijina gomila II i Grizeljovac (Otok).

Kontrola prekograničnih prijelaza na navedenim prijelaznim mjestima osnažila se nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju postavljanjem rampe čiji je prelazak omogućen jedino uz posjedovanje pogranične iskaznice, a prelazak granice u polju nužan je svim onim mještanima koji s druge strane granice posjeduju zemljišne posjede kako bi ih mogli obrađivati. Također, zbog odredbi Europske unije, malogranični prijelaz Drinovci – Sebišina unaprijeđen je izgradnjom nove građevine za nadzor prometa, dok su sva ostala mjesta koja nisu malogranični prijelazi niti su definirani prijelaznim mjestima stavljena pod kontrolu postavljanjem fizičkih zapreka kako bi se onemogućilo ilegalne prelaske preko granice.



Slika 3. Zastava općine Runovići

Temelji životne svakodnevice u Runovićima vidljivi su u njoj zastavi i grbu. Plava podloga zastave simbol je rijeke Matice o čijem je protoku ovisilo cijelo polje i usjevi dok unutar grba križ simbolizira pobjedu i pravednost, a grožđe i kukuruz predočavaju plodove kojima su se mještani othranjivali proizvodeći od njih vino i puru. (Bežovan 2016: 18) Unatoč važnosti rijeke za kulture koje su se sadile u polju, polje je redovito tijekom zime u prošlosti bilo poplavljeno. Za vrijeme turske vladavine hercegovačkim područjem, zatrpavanjem ponora i namjernim izazivanjem plavljenja polja mještani su nastojali onemogućiti ili bar smanjiti turske upade u imotsko područje, a od 18. st. javlja se suprotna tendencija prema smanjenju natapanja polja jer su se zemljišta koja su mještani počeli obrađivati proširivala. Značajniji pomak u smanjivanju natapanja polja zbio se sredinom 20. st. kada su završeni radovi oko

odvodnog kanala dugog 1650 m, ali unatoč njemu, ovisno o količini oborina, polje je i dalje podložno potapanju. (Bežovan 2016: 26)

Od gospodarskih djelatnosti, u Runovićima je najrazvijenije poljodjelstvo. (Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021.: 48) Unatoč prirodnim ograničenjima koja dominiraju Runovićima u obliku siromašnih pašnjaka, goleta i kamenjara, nezagađenost prostora zbog odsutnosti većih industrija djeluje pozitivno na razinu vrijednosti obradivog tla. Poljoprivreda je organizirana unutar obiteljskih gospodarstava čije su karakteristike usitnjeni posjedi koji se nalaze pretežito na udaljenim lokacijama. Temeljni problem poljoprivredi predstavlja nedostatak veletržnice na kojoj bi se poljoprivredni proizvodi mogli lako prodati i otkupiti. Od poljoprivrednih djelatnosti, u Runovićima se ističe vinogradarstvo kao značajnija grana koja je na ovom prostoru prisutna od davnina. Vinogradarstvo je usmjereno na prerađivanje grožđa i proizvodnju vina, a osim onoga koje se proizvodi za vinarije, ono većinom služi za individualne potrebe. Od ratarskih kultura koje se sade ističu se žitarice i krmivo, a niski prinosi tih kultura koji ovise o oborinskim uvjetima djeluju ograničavajuće na njihov urod. (Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021.: 50)

Dvije karakteristike poljodjelskog karaktera odaju nam životnu svakodnevicu Runovićana u 19. i 20. st., a one se odnose na uzgoj duhana, kukuruza, pšenice, ječma, prosa i sirka jer su Runovićani s duhanom kao prvom karakteristikom uzdržavali vlastite kuće, a s purom (odnosno palentom koja se pravi od kukuruza, ječma i sl.) kao drugom karakteristikom su se hranili. Dakle, ta dva čimbenika omogućavala su život i napredak sela, a prema Kutleši, taj je razvoj vidljiv u povećavanju stanovništva čiji se broj sa 1130 iz 1836. g. povećao na 3677 stanovnika 1935. godine. (Kutleša 1993: 60)

Sadnju duhana u Dalmaciji austrijska uprava dopustila je 1884. g. čime se duhan kao jedna od prevladavajućih kultura tada ustalio u Runovićima te se počeo naveliko saditi pošto se nije morao više saditi u tajnosti. (Kutleša 1993: 55) Pretpostavlja se da je njegov uzgoj u Imotskoj krajini započeo već u 17. st. uvođenjem duhanske kulture iz Italije. (Bežovan 2016: 44) Profitabilnost koju je duhan pružao Runovićanima unaprijedio je cijelo naselje omogućavajući mještanima zarađivanje novca s kojim su gradili kuće i kupovali zemlju u polju koja je ostala u rukama Turaka. Jednom dijelu mještana profitiranje od sadnje i prodaje duhana nije donio poboljšanje životne svakodnevice već, naprotiv, pogoršanje jer su oni svojom zanesenošću za dobivanjem većih prihoda trošili daleko više negoli su zarađivali. Među mještanima je tada nastala neka vrsta takmičenja u kojemu se natjecalo tko će više duhana zasaditi, a oni koji su imali više zemlje i veći broj članova unutar obitelji bili su u prednosti. (Kutleša 1993: 55)

Polagano nazadovanje duhanske proizvodnje uslijedilo je od 1924. g. kada naglo opada cijena duhana te se on sve više počinje krijumčariti zbog značajno veće zarade tim načinom, a svoj kraj duhan je u Imotskoj krajini doživio 70-ih godina 20. stoljeća. (Kutleša 1993: 179) Značajno mjesto koje je pripadalo duhanu od 1950-ih godina zauzima vinova loza koja je počela mještanima donositi visoke prihode zaslugom organiziranja otkupa grožđa. (Bežovan 2016: 49) Sadnja vinove loze prisutna je iz dalje prošlosti, međutim duhan ju je nadmašio prema važnosti u 19. i dijelu 20. st., u vremenu kada je nastupila bolest vinove loze koja je prouzrokovala propadanje vinograda i posljedično iseljavanje Runovićana u prekomorske zemlje. (Bežovan 2016: 47)

Pogled na navedene poljoprivredne kulture pruža nam ključni segment svakodnevnog života Runovićana u prošlosti, međutim, isto tako kao što je poljoprivredni kontekst sačinjavao svakodnevnicu svakog pojedinačnog mještana, njome su se mještani udruživali u zajednička druženja. Dok su međusobna druženja bila ostvarivana odlaskom u gostionice i slične načine nepovezane sa izvršavanjem bilo kakvih poslova, ona su se također ostvarivala zajedničkim radom kada su mještani zajednički listali duhan, komušali kukuruz, čupali vunu, vršili žito i sl., a pritom su to radno vrijeme iskoristili zabavljajući se pjevanjem te pričanjem veselih zgoda. (Bežovan 2016: 47-48)

Prema najnovijem popisu stanovništva Republike Hrvatske iz 2021. g. Runovići imaju 1979 stanovnika što je za 437 stanovnika manje od 2011. godine. (Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: 82) Trend smanjivanja broja stanovnika u Runovićima prisutan je od iseljavanja koja su otpočela od 20. st., a koja su se nastavila i dalje. Uz migracije potaknute potragom za sezonskim radovima na obližnjim područjima hrvatskih i hercegovačkih krajeva, nešto masovnije migracije javljaju se pred početak Prvog svjetskog rata kada se odlazilo najvećim dijelom u Ameriku, te 1960-ih i 1970-ih kada se većinom odlazilo u Njemačku na gastarbajterski rad. Daljnje migracije usmjerene su kako na iseljavanje u inozemstvo tako i na iseljavanje u veće gradove unutar Hrvatske što je pospješeno mogućnostima koje su se pružale sve većem broju visokoškolovalanih Runovićana. („Povijest“¹⁰) Iseljavanje stanovništva koje je potaknuto visokim školovanjem i ekonomskom migracijom uzrokovalo je slabu iskorištenost prirodnih resursa općine, a odabir rada u nepoljoprivrednim djelatnostima također je imao utjecaja na zapuštanje poljoprivrednih mogućnosti. (Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021.: 6)

¹⁰ Izvor sa službene internetske stranice općine Runovići.

Tradicijski život starih Runovićana u društvenim i proizvodnim odnosima uvelike se promijenio u današnjem vremenu. Osim zaokreta od usmjerenja poljoprivrede na uzgoj prosa, dudova svilca, duhana prema drugim kulturama kao što je vinova loza, došlo je također do napuštanja nekih elemenata životnih običaja u društvenim odnosima što je izravna posljedica promjene životnih prilika i samog standarda. Unatoč promjenama, duh kolektivismu sačuvao se iz prošlih vremena, a on se sada primjenjuje u drugačijim prilikama. Iako je nestalo društvenih okupljanja na temelju obavljanja zajedničkih radova vezanih za poljoprivredne odnose, društvena okupljanja kao tradicijski elementi ponašanja mještana duboko su se utisnuli u suvremeni život te se ona ostvaruju zajedničkim slavljenjem blagdana, kako onih životnih i obiteljskih tako i onih vjerskih, prilikom čega se organiziraju zajednički objedi. (Čulinović-Konstantinović 2001: 247-248)

11. PRIKAZ I INTERPRETACIJA ŽIVOTNE SVAKODNEVICE UZ GRANICU

11.1. O prošlosti Imotske krajine

„Mletačka Republika sa lokalnim stanovništvom vodila je rat protiv Otomanskog Carstva ili Turske, i onda se (...), kad je oslobođen Sinj i Imotski i još neka mjesta, Vrgorac, dolje Metković i tako dalje, postavilo se pitanje uspostavljanja granice između Mletačke Republike i Turskog Carstva.“¹¹

„Navodno postoji priča da je granica postavljena pucnjem topa u Imotskomu tako da ona otprilike pet do šest kilometara od središta Imotskoga i oko Imotskoga čini luk, kao polukrug, a tako i oko Vrgorca. Ali mnogi misle da je to neka zamišljena crta, da nije apsolutno ništa pucalo, ali tako se priča da je puca top.“¹²

„Tadan su Talijani vladali u Imotskomu, i Talijani su i Turci učinili ugovor. Iz briga nekoga su iz Imotskoga topon bacili doklen ta kugla padne, amo će bit Hrvatskon. I palo je di se zove Mala Sebišina, a to se zove na njiovu Mala Hala.“¹³

Unatoč službenom određivanju granice na imotskom području s Osmanlijama, postoji legenda o nastanku granice kojom se objašnjava polukružni oblik graničnog razdjeljenja. Prema toj legendi, granica se odredila pucnjem topa sa imotske tvrđave Topane, a kako je ona polukružno letjela, u tom je obliku granica i nastala.

¹¹ Sugovornik 2.

¹² Sugovornik 2.

¹³ Sugovornica 1.

Politička situacija razgraničenjem mletačkog i osmanskog teritorija pospješila je karakteristiku Osmanlija kao *drugih*, kao onih koji ne pripadaju *nama* zbog suprotnih karakteristika kulturnog i vjerskog tipa. Međutim, stavljanje Osmanlija s *druge strane* granice urodilo je pojavom nove vrste odrednice kada su se oni počeli poimati *vanjskim drugima*, dakle onima koji su različiti od *nas*, ali koji više ne pripadaju istom državnom uređenju kao i *mi*. Tretiranje Osmanlija kao *vanjskih drugih* imalo je svoju protutežu pojavom odrednice *unutarnjih drugih*. Upravo u navedenim izjavama imamo primjer *unutarnjih drugih*, odnosno Mlečana koji su vladali na imotskom području nakon oslobođenja Imotskog od osmanske vlasti. Iako su Mlečani oslobodili Imotski, oni nisu sačinjavali isti narod kao i Imočani niti su se mogli smatrati istovjetnima zbog čega je postojala jasna razdjelnica dvaju različitih naroda koji su, unatoč tome, bivali u istom državnom uređenju.

„Oni su imali zemlju, oni su podilili polje lipo, na stupe. A dalmatinsko je se polje što je na Imotskomu, oni su podilili čudno zemlju, oni su onin uskocin, Rašćanin što su bili digdi pobjedili Turke, pa in davali kompleks, a nema puta nego, nije se podililo polje lipo ko su Turci podilili. Turci su vrlo lipo podilili polje. Na stupe, znaš što se reče na stupe, dugo i znalo je se doklen je Goričko polje, u Gorici je bio ovi paša, i zna se doklen je Gorica, doklen su Sovići i koji su Drinovci. I sada bi ja znala kazat doklen je na polju Goričko, doklen je Sovićko i doklen je Drinovačko, al to je meni prinešeno, pričano ko ja sad tebi.“¹⁴

Priloženim primjerom ogleđa se način organizacije uprave na prostoru imotskog područja i onog hercegovačkog koji se razvijao pod Osmanlijama. Dok je imotski dio polja podijeljen nepravilnim i zamršenim načinom, osmanska uprava svoj dio Imotsko-bekijskog polja podijelila je po pravilnim linijama koje su bile jasno vidljive svima.

„A kad je jedan paša iša, to je bilo davno, ima sigurno 400 godina, nije tadan bilo tunela da odnese vodu nego bi plivalo polje, a tadan je bila suvo, nije padala kiša, a on ide na Božić sa konjon da će kaure uznemirivat da ne slave, znaš, da in ne bude u redu Božić. Žena mu govorila i dica, nemoj ić neka kauri s miron uživaju svoj Božić i slave. On je saša niz Pašinac, i sad se uvijek zove otadan Pašinac, put po tomu paši. Al nije bilo mosta di je Rakitovac, to nije bilo mosta, kakva mosta, i undan on gleda uzbrdo prema Dragi iša malo, malo iša rijekon, činila mu se široka, mislio da je plića voda, al on nije zna da je tute vir, na sridini kao, i kad je konj doša na sri vode, konj potopi, samo mu glava izvirila, a odotuda val njega, ko kad je voda bila jača o Božiću. I njega voda odnese, konj se vrati tamo u Soviće. I otad to se zove Vir Pašumlja. I sad se znade, ja bi i sad znala kazat di je taj se udušio i odnila ga voda i došli su odotuda

¹⁴ Sugovornica 1.

njegovi muslimani i vidili su da ga nije niko, znaš, nego da je sam i po stopal konjskin su došli i našli mu neke stvari. Kad je se utapa valjda se uvatilo digdi, i našli su ga mrtva i odnili ga tamo i niko nije bio kažnjen i ništa, al nije on ni doša na Sebišinu ni ništa, kako će, undan ostali su mirni, nisu ništa napadali, znaš. Tako je pripovidano s kolina na kolino.“¹⁵

Ova pričica daje nam prikaz zgoda iz vremena suživota imotskog i osmanskog stanovništva, točnije kršćanskog i muslimanskog, putem čega se ogleda religijska suprotnost kojom se, u ovom slučaju, paša koristio kako bi izazvao prijepore s kršćanima. Iako u svojoj namjeri nije uspio, njegova nakana ostala je zabilježena njegovim utapanjem u rijeci zbog čega je taj dio rijeke gdje se utopio dobio ime po njemu. Osim zanimljivosti kojom ova zgoda odiše, ona ima daleko veću važnost jer služi kao trag, odnosno kao preostatak prošlosti. Prema Derridi, prisutnost ovog traga, odnosno dobivanje imena jednog dijela rijeke prema utopljenom muslimanu, odaje nam odsutnost tog događaja u današnjici te istovremenu prisutnost jer je svojom znakovitošću utapanje muslimana zadobilo veću pozornost koja se trajno zabilježila preko samog prostora. Dakle, taj događaj nesvjesno je djelovao na trajno ukorjenjivanje prikaza oprečnog suodnosa muslimanskog i kršćanskog stanovništva unatoč prolaznosti vremena i nestajanju takvih političko-vjerskih prilika.

„Age bi te prodavali zemlju isto priko takizi svojizi, nisu oni baš dolazili ovde nego priko takizi svojizi kad bi in pomanjkalo para jer oni su zauzeli in zemlju. Lako ti in je bilo prodat, pa ne bi oni prodali odjednon vele nego kliko in je tribalo para pa unda opet do godinu-dvi dana. 1907. g. uzeo moj prasvekar zemlju u age i u Ljubuškomu je pravljeno pismo. U age, al on je živio u Mostaru, a u Ljubuškomu je se pravilo pismo. Njegov je sluga to izvršio, i tu zemlju je, ja znan koja je, ja san je radila. To je kupljena 1907. g., a pravi je gospodar živio u Mostaru, a to je njegov ko sluga učinio pismo u Ljubuškomu.“¹⁶

„Ali nisu age dolazile nego ko isprid nji, i undan su ti Sovićani su u ti aga kupi zemlju pa je nama priprodaji našem narodu. I to je se krećalo obično, nije nikakvi bilo granica, znalo je se međa, zvala je se međa. Oni su znali što je aga naredio da mu se proda ta zemlja, za koliko para, oni su znali ljudima zacinit više i oni zaradi, a nisu kazali agi za toliko više nego agi daj koliko je on reka, onu dobit što bi više platili ostavili bi sebi.“¹⁷

„E al još kasnije su tako prodavali, još kasnije su bili, tamo po Sovićin, unda su Sovićani neki opet isprid aga prodavali amo zemlju. Još kasnije, ali pravo znan da je to pismo napravljeno 1907. jer je to pismo nami tribalo, pa ga (...) pronaša. Tilo nan je odnit tu zemlju kad je došla

¹⁵ Sugovornica 1.

¹⁶ Sugovornica 1.

¹⁷ Sugovornica 1.

ova vlast, nije ova nego Jugoslavija. Ona je ko na brigu, tute su Turci skupljali svoj danak, od onizi drugih ljudi koji su radili njihovu zemlju, ona je bila na brigu pa nije plivala. Oni su tili nama odnit tu zemlju, nije uknjižena tamo nego je ostala na tomu nekomu agi. I svidoci su odili u Grude i svidočili i svekoliko. (...) Al oni njemu sudac kaže imaš li ti išta pisma. I to je sve bilo, uvažilo se dobro, ali njemu sudac reka, (...) imaš li išta zabilježeno, i on doša kući i nađe to pismo.“¹⁸

Prva sugovornica daje nam prikaz stanja u zemljišnim odnosima kakvi su se odvijali između imotskog i osmanskog življa u razdoblju nakon gubitka vlasti Osmanskog Carstva nad imotskim područjem. S obzirom da su se otada Osmanlije smjestile na današnjem hercegovačkom području iseljavajući se sa imotskog područja, direktno graničenje s Imotskim uvjetovalo je održavanje aktivnih prekograničnih odnosa. U navedenom slučaju, njihova suradnja nastaje na temelju kupnje zemlje Imočana kod Osmanlija. S obzirom da se do 20. st. velik dio aga preselio u Mostar, svoju zemlju koju su posjedovali u Imotsko-bekijskom polju prodavali su lokalnom stanovništvu s obzirom da su u svom posjedu imali mnogo zemlje koja im nije koristila zbog udaljenosti. Hercegovci su u službi aga preprodavali tu zemlju pošto su age prvotno prodali zemlju njima da bi je potom oni preprodali lokalnom stanovništvu prilikom čega su Hercegovci profitirali.

„Ma kakve rampe, kakva li išta, nego obično put bio ko put, di je triba bit most, most, prilazi bili i prilazilo se ko isprid kuće svoje. I naši su ljudi kupovali prije u aga, a age su se povukle u Mostar i tamo živili, a ovi su in ljudi prodavali zemlju i odilo se tamo slobodno, nije bilo ništa, nikakvih nameta da nesmiš. To je sve otkad je Hrvatska, prije se moglo ić slobodno koda iđeš isprid svoje kuće.“¹⁹

U praksi trgovačkih odnosa Osmanlija i imotskog stanovništva ogleda se prekogranična interakcija. Međutim, u to vrijeme kao i u onom novijem u kojemu pod jugoslavenskim uređenjem graničnih prepreka nije bilo, pogranična suradnja nije imala nikakvih zapreka već se ona, naprotiv, njegovala utječući time na jače zbližavanje pograničnih zajednica i učvršćivanje njihovog pograničnog identiteta.

U svim navedenim razdobljima povijesti imotskih krajeva, granica Imotskog s Hercegovinom nije se mijenjala te je Hercegovina kao dio bosanskohercegovačkog sustava imala drugačiji povijesni razvoj do stvaranja jugoslavenske države kada su imotski i hercegovački krajevi potpali pod istu državnu vlast. Iako je u tom razdoblju formalno nestalo

¹⁸ Sugovornica 1.

¹⁹ Sugovornica 1.

graničnih linija, granice su ostale u svijesti kao povijesno-teritorijalne odrednice zemalja kojima su se kasnije vlasti vratile ponovnim uspostavljanjem granica.

11.2. Nostalgija za prošlim vremenima

„Ja san rođena u Hercegovini i prilazila san granicu bez problema, i imali smo zemlju na Dalmaciji, kao hrvatskom teritoriju i išli smo bez problema. Radili smo i duvan i uzgajali smo ovce i sve smo to na pijaci mogli prodat u Imotskomu. Bez problema smo išli, vozili i vraćali se kući. A duvan smo u Duvanjsku stanicu isto pridavali, u Imotski. Hercegovci svi u Imotski su vozili.“²⁰

„Ja san prodavala grožđe, vinarija je radila, Agrokoka, Pionirka za vrime Tita i nisan odila ni ja ni moj čovik u Njemačku i školala san tri đaka, kupila san osan duluma zemlje i napravila kuću. Ali samo je tribalo dobro radit, mlisko nan je otkupljiva Split, ko je ima krave, grožđe je otkupljivala vinarija, Duvanjska stanica otkupljivala duvan, samo je tribalo dobro radit, i sve je išlo dobro i prodavalo se, a sada se nemore nikomu ništa prodat.“²¹

„A sada ništa, nitli ima vinarije, nitli ima Agrokoke, nitli ima te Duvanjske stanice, nitli ima Pionirke ni ništa. I da san po 17 kvintala digod prodavala duvana, po 15, po 10, kako kada, kako rodi, i sve bi nan platilo, sve.“²²

Navedeni primjeri sugovornica odaju nam nostalgiju za prošlim vremenom, međutim iako to prošlo vrijeme uključuje sjedinjeni prostor Imotskog i Hercegovine, nostalgija nije usmjerena na žaljenje za *otrgnutim prostorom*, koji niti nije otrgnut s obzirom na postojanje granične linije zadnja tri stoljeća, već se nostalgija odnosi na prosperitetno vrijeme kakvo je postojalo u prošlom stoljeću. Točnije, prosperitet se odnosi na postojanje niza tvornica koje su osiguravale prodaju i obrađivanje proizvoda lokalnog stanovništva čime se njihov rad itekako isplatio za razliku od današnjeg vremena kada je niz tih tvornica ukinut čime su smanjene mogućnosti prodaje uzgojenih proizvoda.

„I bili smo mi iza rata odma siromašni, otkupljivalo nan je vunu s ovce, meso, janjce, davali sve, ali kasnije kad je malo oživila država bilo je dosta dobro, samo nisi smio, nije te volila vlast, ko je bio zapošljen, on je svoju dicu tajno krstio i tajno se vinča i čuva svoj posa, a mi koji nismo bili zapošljeni, mi smo odili javno i u crkvu, i javno krstili dicu i išli na misu i sve, nami nisu toliko, znaš, na nas nije moglo toliko djelovat. Ali koji su bili u radnom odnosu,

²⁰ Sugovornica 3.

²¹ Sugovornica 1.

²² Sugovornica 1.

bome su kriomice i kad je se naša crkva ovde napravila, svjetla gore, puna crkva naroda i auta, ali to bi bilo suboton. Ko zna koliko je se vinčalo naroda ovde u našoj crkvi, nije smilo doli.“²³

Život u Jugoslaviji uspostavljenjem komunističkog režima nije bio najslobodniji ako usporedimo sa suvremenim demokratskim državama, a zbog raznih zabrana koje su izrečene, neke aktivnosti provodile su se tajnim putem. To se pretežito odnosi na zaposlene ljudi koji su morali slijediti način života komunističkog režima kako bi zadržali svoj posao čime se većinom referira na zabrane vjerskih aktivnosti. Unatoč tim zabranama, sugovornica uviđa da je tada postojalo više mogućnosti u imotskom kraju za obavljanje posla za razliku od današnjih vremena kada si slobodan činiti sve, ali su prilike uvelike smanjene.

„Za vrime Jugoslavije postojala je republička granica između Hrvatske i Bosne i Hercegovine na kojoj nije bilo kontrola, a ta granica je uspostavljena Požarevačkim mirom 1718. g. i ona se do dan danas nije mijenjala. Znači, na toj granici nije postojala policijska ni carinska kontrola, jer kretanje unutar tada Jugoslavije nije kontrolirano. Od 90e godine naovamo granica je postavljena točno po toj graničnoj crti i policija i carina hrvatske države s jedne strane i Bosne i Hercegovine kontroliraju ulaske i izlaske građana, unos robe itd.“²⁴

Sukladno navedenim uvjetima koji se moraju zadovoljiti kako bi, slijedeći pravila i propisne protokole viših tijela, nastale nove države tako je i granica Imotske krajine s Hercegovinom nastala opravdanim razlozima. Naime, nakon Mletačke pobjede nad Osmanlijama i njihovog istjerivanja sa imotskog područja, sklopljen je Požarevački mir 1718. g. kojim je zauvijek određena granica oslobođenog Imotskog i Hercegovine koja je ostala pod osmanskim vlašću. Unatoč različitim društvenim uređenjima pod kojima su Imotski i Hercegovina bile, uključujući odvojene i zajedničke sisteme državne uprave, granica određena tim mirom ostala je linijom koja se nikad nije izbrisala, a za kojom se stoga u potrebitim vremenima posegnulo prilikom stvaranja granica.

Fantomske granice prema svojoj definiciji mjesta su graničnog razgraničenja dviju država temeljem povijesnog nasljeđa, ali čije zajednice imaju zajednička kulturna obilježja. Prema toj definiciji, prostor razgraničenja Imotske krajine i Hercegovine pripadao bi upravo takvom sistemu fantomskih granica s obzirom na istovjetnost dvaju razdijeljenih područja temeljem etničkoga obilježja. Također, jedina točka razdjelnica koja djeluje u svrhu odijeljivanja tih dvaju prostora je granična prepreka.

²³ Sugovornica 1.

²⁴ Sugovornik 2.

Uspoređujući Osmanlije i Mlečane, kao *vanjske i unutarnje druge*, s Hercegovcima, kao narodom koji se nalazi *s druge strane* granice, ali koji i dalje ne predstavlja nikakvu vrstu *drugoga*, sugerira nam postojanje fantomske granice. Međutim, izostanak samo jednog bitnog čimbenika čija je prisutnost uvjet postojanja fantomskih granica rezultirao je izostankom takve vrste granice u slučaju dotičnog razgraničenja Imotske krajine s Hercegovinom. Taj čimbenik odnosi se na snažne osjećaje koje bi lokalni stanovnici trebali posjedovati kako bi fantomska granica zaživjela, a oni odražavaju žaljenje za postavljenim granicama i odijeljenim prostorom te težnju za uklanjanjem graničnih prepreka.

„Granice se poznaju i moraš se pridržavat pravila i to je tako. A nami bi bilo bolje da ih nema. E zbog ograničenja.“²⁵

„Pa bi, volili bi da je dalje, al kad je ona tute bila uvik, al dok nije ovo došlo, nije bilo, bilo ti je svejedno, bilo je svejedno ić kud god oćeš.“²⁶

Nostalgija za odvojenim prekograničnim prostorom ovdje izostaje, a to je uzrokovano dvama razlozima. Naime, iako je službena granica Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine nastala 1990-ih godina te iako su se prije tog vremena navedene dvije države nalazile unutar istog federativnog ustroja unutar Jugoslavije, sama granica među njima nastala je u daleko ranijem periodu. Takva situacija uvjetovala je prihvaćanje graničnog odijeljivanja u dalekoj prošlosti, ali to nije dovelo do razdvajanja imotskog i hercegovačkog stanovništva jer su se oni uvijek držali zajedno.

Iako se granicu u prethodnim interpretacijama poimalo kao crtu razdjelnicu koja je jedinstveni prostor razdijelila na dva dijela, ovakva vizija granice kao linije u slučaju imotsko-hercegovačke granice nije valjano. Naime, sama granica nije nastala pukim iscrtavanjem linije na karti i bez ikakvih vjerodostojnih temelja. Naprotiv, povijesni temelji dali su legitimitet postojanju imotsko-hercegovačke granice u današnjem obliku zbog čega dotična granica pripada aspektu koji granice poima kao tragove. Dok bi pogled na granicu kao na linije sredio zamršene pogranične odnose jasnim odijeljivanjem *našega i njihovoga*, granice kao tragovi priznaju kompleksne odnose pogranične zajednice. S obzirom da je temeljna odrednica tragova povijesna utemeljenost granica, u slučaju razgraničenja Imotskog kraja od Hercegovine taj element je itekako prisutan utemeljenjem granice već na početku 18. stoljeća. Tragovi kao preostaci prošlosti najjasnije su vidljivi za vrijeme Jugoslavije kada nije bilo državne granice između Imotskoga i Hercegovine te je bio omogućen slobodan prolaz, ali unatoč toj pogodnosti

²⁵ Sugovornica 3.

²⁶ Sugovornica 1.

izostanka graničnih ograničenja, lokalna zajednica i dalje je znala točke razgraničenja imotskog i hercegovačkog kraja koje su kasnijim osamostaljivanjem dviju država postale službenim državnim granicama.

Takva svijest iz davnina rezultirala je mirnim prihvaćanjem granice u novome dobu kada su se te dvije države osamostalile jer se granica postavila ondje gdje se uvijek i nalazila, samo je sad prisutna daleko veća pogranična kontrola. Međutim, dok se prema dvjema sugovornicama i dvama sugovornicima granica s pravom nalazi tu gdje je postavljena, četvrta sugovornica pak ima nešto drugačije vizije jer smatra da bi se Hercegovce trebalo spojiti s hrvatskim narodom kojemu oni i pripadaju.

Drugi razlog koji osnažuje izostanak nostalgije za prekograničnim prostorom čine zakonske odrednice prema kojima se ustalila državna granica. Naime, s obzirom na zadovoljstvo postojanja vlastite hrvatske države, sugovornici nemaju nikakvih aspiracija za promjenama. Dok je prema drugom sugovorniku stanje u državi najbolje upravo sada kad smo ušli u Europsku uniju, prvoj i trećoj sugovornici pak smetaju povećana ograničenja koja su postavljena na granicama prilikom ulaska u Europsku uniju, dok suprotno njima, drugom i petom sugovorniku sama granica i granična ograničenja uopće ne smetaju.

„Obradiva svak svoje zemljište i opet smo zajedno iako nas granica razdvaja opet smo skupa, spojeni.“²⁷

„Prije su momci ovdole iz Hrvatske, iz našeg mista išli u Hercegovinu na silo kod cura, nije bilo auta nego pješke, i budi do zore i vraćaj se kući, nije bilo ni granice ni policije, nije im niko branio ni zaustavlja. A sad ako u neke kasne sate ideš kroz šumu, jer išlo se prikim putevima, nije bilo asfalta ni ništa, a sad bome ne bi smio.“²⁸

„Čuvali ovce i krave po tim terenin, i niko se nije ni na koga ljutio, al to je sve ercegovačko bilo. Mi čuvali s njima, i sidili i ručavali zajedno, znaš ono po cili bi dan kad je kraći dan, u jesen, sa čobanin, da bi mi po cili dan s njima bili i oni s nami. I unda ovce bi se same podilile u jata, oni su imali ovaca vele, Goričani su držali ovce na veliko i krave i volove, i da bi mi to po cili dan čuvali zajedno i undan kad pođi kući, lipo se pozdravi i opet sutra i ovo nanovo.“²⁹

Pogranični prostor u Imotskoj krajini bio je definiran održavanjem pograničnih odnosa Imočana s Hercegovcima. Naime, naglašavam upotrebu te riječi u prošlom vremenu jer su primjeri sugovornica umjereni upravo na nekadašnje razdoblje kada fizičke granice s

²⁷ Sugovornica 3.

²⁸ Sugovornica 3.

²⁹ Sugovornica 1.

Hercegovinom nije bilo, a iako je pogranično mjesto i u današnjem dobu određeno zajedničkim odnosima ljudi s dvije strane granice, oni se ne pojavljuju više u obliku u kakvom su bili prije zastupljeni. Razlog takvom stanju, prema sugovornicama, leži u uspostavljanju granice s BiH, međutim, nužno je u obzir uzeti i promjene životnog standarda koje su nastale promjenom vremenskog razdoblja. Naime, dok je do kraja 20. st. i samog početka 21. st. život ljudi u Runovićima uključivao segment obrade većih poljoprivrednih površina tj. vinograda i čuvanje stoke, u novijem dobu uvelike je smanjen broj ljudi koji se bavi tim poslovima.

„Sada je polje sve u ledini, ima krivnje u vezi togar što nisu dali prilaziti, narod nije ima od šta platit i starost umrla, mladost se razaselila.“³⁰

Prema izjavama sugovornica vidimo kako su se Imočani i Hercegovci družili na svakodnevnoj razini prilikom obrade zemljišta i čuvanja stoke te se neometano išlo na sijelo, međutim takvi neometani prelasci preko današnje granice onemogućeni su uspostavom granične kontrole preko koje se ne može slobodno kretati. Ovdje je bitno uzeti u obzir da prelasci granice do vlastitih posjeda nekima predstavlja problem, dok neke od njih granica u tome, naprotiv, nimalo ne ometa. Međutim, iako granica može otežavati dolaske do vlastitih zemljišnih posjeda, granica ne predstavlja jedini problem jer je dolaskom novoga doba došlo vrijeme u kojemu posao obrađivanja polja ostaje na starijim ljudima, dok mladi slijede svoju karijeru nevezanu za poljoprivredne poslove čime, također, dio njih odlazi živjeti u veće gradove.

11.3. Prilagodavanje runovičkog kraja i Runovićana odredbama Europske unije

„Prilikom pristupanja Europskoj uniji, Hrvatska se obavezala na ovim graničnim prijelazima za pogranični promet izgraditi suvremene građevine, ne kontejnere nego baš građevine koje imaju građevinsku dozvolu i di se može obaviti kontrola putnika, a ti granični prijelazi za pogranični promet tokom turističke sezone privremeno se prekategoriziraju u međunarodne granične prijelaze za promet putnika.“³¹

„Tokom godine kad nije turistička sezona tu mogu prijeći samo osobe koje imaju pograničnu iskaznicu, a na prijelaznim mjestima u polju osobe koje imaju pograničnu iskaznicu i koji zatraže, koji su dobili ključ od policije za korištenje tih prijelaznih mjesta.“³²

³⁰ Sugovornica 1.

³¹ Sugovornik 2.

³² Sugovornik 2.

„Znači, od, primjer 1.6. do 30.9. preko dva ova granična prijelaza i treći na području Imotske krajine, Jovića most, mogu prići svi putnici, a uz osobnu prtljagu. Znači, ne može proć roba nego putnici uz osobnu prtljagu.“³³

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju i njenim izvršavanjem priprema za ulazak u Schengensko područje, granični prijelazi u Runovićima unaprijedili su se svojom izgradnjom čime se prestalo s upotrebom limenih kontejnera za kontrolu malograničnih prijelaza izgradnjom pravih građevina. Dok na dvama malograničnim prijelazima u Runovićima mogu prijeći samo one osobe koje izvade pograničnu iskaznicu, svima ostalima koji tu iskaznicu ne posjeduju prijelaz je omogućen u ljetnom razdoblju kada se granica otvara za sve kako bi se spriječile gužve na glavnim graničnim prijelazima u Imotskoj krajini.

„Na ostale putove koji su vodili preko granice, a koje nisu definirane kao prijelazna mjesta, prolaz se zapriječio tim betonskim blokovima, a to je sve napravljeno po ugovoru između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.“³⁴

„Al su oni zagrādili granicu unde da se ne bi išlo. To je bolan bio put pravi kolski, i traktori odili i auta, al su oni doli još na onoj okuki ispod Benkovca napravili da se ne more prilaziti. Jer se je švercovalo, gonilo se, prodavalo se, ko će znat šta je po noći gonili oni, ko će znat šta je radilo pa su to napravili. To je ja mislin bilo. Da ne iđu, da ne švercuju i da se ne progoni šverc, jer su šverceri, nešto su izvozili iz Hrvatske u Ercegovinu, tobože po noći auta.“³⁵

„To isto više nema, jer ne ide se, niko ne smi ić, unda nit se obnavlja nit išta i to je već zaraslo, i trava i žbunje tako da nemoš ni proć, moraš ić di je prolaz i glavna rampa i to je to.“³⁶



Slika 4. Kameni blok kao granična zapreka

³³ Sugovornik 2.

³⁴ Sugovornik 2.

³⁵ Sugovornica 1.

³⁶ Sugovornica 3.

S obzirom da su samo neka mjesta određena prijelaznim točkama na granici između Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Runovićima, druge puteve na kojima nije uspostavljena policijska kontrola zapriječilo se prirodnim preprekama kako bi se onemogućila njihova upotreba za prijelaz u susjednu državu. Iako na tim mjestima nije bio uspostavljen službeni granični prijelaz ipak su se primijenile metode graničnog odijeljivanja. Iako su kameni blokovi kao prirodne granične prepreke stavljene slijedeći legalne odrednice granične linije Hrvatske i Bosne i Hercegovine, to je i dalje negativno utjecalo na lokalno stanovništvo kojima je taj put sa obližnjega brda do polja bio onemogućen s obzirom da je u razdoblju prije postavljanja prepreka bio naveliko korišten.

U navedenim praksama ogleda se strukturiranje granice na fizičkom prostoru prema kartografski iscrtanim linijama. Prethodno sam navela kako bi se imotsko-hercegovačka granica trebala promatrati kao granica u obliku tragova za razliku od granice u obliku linije zbog kompleksnih odnosa pogranične zajednice koji se ignoriraju kada se na granicu gleda samo kao na liniju. Međutim, u ovom slučaju stvaranja fizičkih graničnih prepreka na granicu se itekako može gledati kao na liniju, ali u aspektu kartografskih odnosa preko kojih su sve granice prikazane kao linije dok u stvarnom prostoru trodimenzionalni objekti imaju ulogu reprezentacije takve kartografski iscrtane linije. Dakle, provođenjem prakse postavljanja fizičkih prepreka nije moguće slijediti baš cijelu liniju razgraničenja što u navedenom slučaju vidimo s obzirom da uz službene malogranične prijelaze i prijelazne točke, postoje mjesta koja su se samo zapriječila fizičkim barijerama kako bi se onemogućio prijelaz dok na njima nije postavljena nikakva druga granična kontrola.

„Ključ moreš dobit ako imaš zemlju u BiH, odnosno ako si ishodova tu pograničnu iskaznicu od Bosne i Hercegovine za naše građane, a građani Bosne i Hercegovine moraju dobit dozvole za tu iskaznicu za pogranični promet u MUP-u u RH. Znači, ovi iz Drinovaca, Sovića to mogu dobit u Imotskom, da bi oni isto koristili ta prijelazna mjesta.“³⁷

„Cijena iskaznice ti je u eurima 40-ak eura, a ona traje oko roka važenja osobne iskaznice. Znači, u Republici Hrvatskoj osobna iskaznica važi pet godina i onda ako ste izvadili odmah iza osobne iskaznice iskaznicu pograničnu, ona važi do roka važenja osobne iskaznice Republike Hrvatske.“³⁸

³⁷ Sugovornik 2.

³⁸ Sugovornik 2.

Sama pogranična iskaznica osigurava prijelaz na malograničnim prijelazima u bilo koje vrijeme, a njome je omogućeno dobivanje ključa graničnih rampi koje su postavljene u polju kako bi lokalno stanovništvo i tu moglo prijeći granicu radi obrađivanja zemljišta.

„A i kad je ovo došlo, da san ja stara od 80 godina morala napraviti sebi propusnicu, oditi u Grude i slikalo me i ima i sad ta legitimacija u mene. Pet godina, da mi je već izašla, i isto ne radin više moj vinograd, ostarila san, ali bez toga više nisan tadan mogla ić na polje, i unuk triba isto imat i sin, koji su me vozili na polje. Ključe je ko je vozila ima, on mora imat ključe. A ja nisan imala ključe jer ja nisan imala vozila.“³⁹



Slika 5. Granična rampa u polju

„(...) Nije ima propusnice još niti san ja, i reka da ne idemo na Rakitovac nego da me vozi na Majića kuću pa da se vrati. I tamo izaša oni i prigleda čiji si ti, kaže jesi ti (...), jesan – i više da nisi proša ovdan, eto sad ćeš proć i više nemoj prolaziti. I undan je (...) otiša u Grude i izvadio propusnicu. Odveza je prije na dan njega, i sutradan mene. Undan je on mene slika, nekako slika me na brzinu i tamo je platio. (...) E, na Dragi je bila milicija i oni su, kad su uvišćali nas, znaš da imamo, unda nas nisu ni zaustavljali, znaš vidi ko ima u autu. A vele je naroda zapustilo na ercegovačkomu terenu i nije sija kuruz, nisu imali za što propusnicu imat.“⁴⁰

Iako izdavanje pogranične iskaznice, odnosno propusnice, slijedi slična pravila kao i izdavanje osobne iskaznice uz dodatno plaćanje, njeno uvođenje u sustav pograničnih prijelaza nije dočekan pozitivnim ozračjem kod svih mještana. Naime, oni kojima je bila neophodna propusnica zbog posjedovanja zemlje s druge strane granice bili su prisiljeni proći niz dodatnih regulacija kako bi ju izvadili dok nasuprot njima oni mještani kojima prolazak kroz

³⁹ Sugovornica 1.

⁴⁰ Sugovornica 1.

malogranične prijelaze nije od velike važnosti, npr. ako ne posjeduju zemlju s druge strane granice te nemaju bitnih poslova za koje im je nužan prelazak preko bližeg, malograničnog prijelaza, ne zamaraju se traženjem propusnice. Temeljni problem kod onih kojima traženje propusnice predstavlja problem nalazi se u usporedbi sa situacijom iz prijašnjeg vremena, kako onom u Jugoslaviji kada niti nije bilo granica tako i u razdoblju prije ulaska Hrvatske u Europsku uniju. U tom vremenu nisu postojale fizičke prepreke (rampe i zidni blokovi) u polju koje bi otežavale prelazak iako su policajci bili zaduženi za nadzor samog prostora, a uspostavljanjem hrvatske granice s bosanskohercegovačkom postavljena je policijska kontrola na dvama malograničnim prijelazima na kojima se ona manifestirala uobičajenim pograničnim kontrolnim mjerama dok su one nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju uvelike postrožene.

11.4. Hibridnost imotskog i hercegovačkog identiteta

„To je isti narod i ovamo jer otprilike pola Imotske krajine je ostalo u Bosni i Hercegovini jer je Imotski bio tada središnji grad koji je bio u Bosni do Studenih vrila, Širokog Briga i Čitluka tako da je on dominira kao u središtu, a Požarevačkim mirom je otprilike 40-ak posto Imotske krajine ostalo u Turskom Carstvu. I tek su oni poslije sto godina dobili svoju, odnosno oslobodili se Turaka. Znači, većina živi sa područja Imotske krajine vuče korijene iz Hercegovine. Jer je ovo, kako je bilo granica, nesiguran prostor, česti ratovi, dosta nenastanjeno područje, ali kad su kasnije Mletačka Republika zauzela ovi prostor, onda je nastalo veće naseljavanje, a baš naseljavanje je teklo iz ovih mjesta, Gruda, Ljubuškoga, Međugorja i tako. Ljudi su napuštali to područje Turskog Carstva, Otomanskog Carstva, i selili u, ajmo reć, slobodniju državu, tako da su geni i s jedne i s druge strane isti.“⁴¹

Povijesne prilike uzrokovale su miješanje stanovništva imotskog i hercegovačkog kraja čime se podupire mišljenje o tome kako su Hercegovci istovjetan narod s Imoćanima iako su danas razdvojeni granicom i smješteni u dvije različite države. Dakle, osim istog mentaliteta kojeg posjeduju, i sami geni su im isti.

„Apsolutno ih ne smatram drugim narodom, kulturološke razlike postoje, ali mislim da i jedni i drugi pripadamo istom narodu.“⁴²

„A po mom, nisu puno različiti, skoro su slični u svemu, ovaj pogranični dio, a sad dublja Hercegovina, to je opet drugačije.“⁴³

⁴¹ Sugovornik 2.

⁴² Sugovornik 4.

⁴³ Sugovornica 3.

Odrednice odijeljivanja *nas* od *njih* za Imočane i Hercegovce upotrebljavaju se zbog prisutnosti državne granice kojom su oni razdvojeni. Međutim, svi sugovornici slažu se s time da Imočani i Hercegovci pripadaju istom narodu, uključujući pod odrednicom Hercegovaca samo onaj dio Hercegovine koji neposredno graniči s hrvatskim teritorijem. Dakako, unatoč iznimnoj sličnosti pogranične zajednice, postoje kulturne varijacije i poneke kulturne razlike među dvjema skupinama što ne remeti cjelokupnu sliku o njihovoj sličnosti s obzirom da se razlike između regionalnih zajednica pronalaze i unutar jedne države.

„Mislim da Hercegovina povijesno i kulturološki pripada Hrvatskoj, nažalost neke druge povijesne okolnosti su uzrokovale ono što imamo danas, a to je da narod koji ni po čemu ne pripada drugoj državi mora živjeti po njezinim zakonima i uređenju.“⁴⁴

Postojanost granice između Imotskog i Hercegovine nije uzrokovana kulturno-etničkim prilikama već je ona nastala uzrokom povijesnih prilika. Prema tome, možemo reći da je granica razdijelila isti narod, a unatoč postojanju dviju odrednica koje označavaju stanovnike dvaju područja, imotskog i hercegovačkog, te odrednice nužno ne određuju postojanje dvaju zasebnih identiteta. Nasuprot tome, prema četvrtoj sugovornici hercegovački narod otrgnut je od onog hrvatskog uzrokom povijesnih okolnosti. Temelj kojim se može potvrditi istovjetnost hercegovačkog i imotskog identiteta je ista etnička podloga tih dviju zajednica jer razlike etničkog karaktera igraju jednu od ključnih uloga prilikom razdjeljivanja dvaju naroda. Naravno, različiti etniciteti ne moraju značiti razdjeljivanje država prema tom načelu s obzirom na razna područja ispremiješanih etničkih karakteristika, a etničke razlike, uz jezične i ponajviše političke, djeluju u službi razgraničenja dviju država.

„Nisu oni ništa, nego su bili narod ko i mi, i sastavali se na polju i pričali i svekoliko i baš se volili i kad bi počivali na podne, oralo se, na konje se oralo i bra se kukuruz ručno i sadio se duvan, počivali smo i ručavali zajedno isto koda mi je susjed, ko i susjed mi na polju i kupovala se zemlja u njih, kasnije u tizi ljudi i ja san pitala Sovićane što vi prodajete tako zemlju, kao mi smo u njih kupovali, nismo više mi u aga ni tih. Kaže on meni, mlada znaš što – što – naši neki iseljavaju i prodaju sve, volimo tamo bliže kuće kupiti nego ić amo, daleko in. E, tako su mi rekli. Jer uvijek neko je se iseljava, oni su odili tamo u Babinu Gredu, negdi se naseljavali di su služili vojsku pa bi in se svidilo.“⁴⁵

„Druženja s drugin isto, prije si moga neometano ić, sve u ponoć, niko te ne gleda, a sad ako ćeš ić, moraš do deset sati se vratit kući, i undan si ograničen i tu. Tako da se manje i

⁴⁴ Sugovornica 4.

⁴⁵ Sugovornica 1.

sastajemo, prije bi (...) pogranična zona uvijek smo bili zajedno, Majići recimo tamo, a sad ko će ić priko granice i vraćat se.“⁴⁶

Sastajanje sa stanovnicima pograničnog prostora odvijalo se na svakodnevnoj razini prilikom obrade polja kada se nakon posla za vrijeme ručka zajedno objedovalo, a za vrijeme kada se nije obavljao rad, mještani su išli jedni do drugih u Hercegovinu i natrag što se drastično promijenilo uspostavljanjem pogranične kontrole. Naime, kako na prostoru Runovića ne postoji glavni granični prijelaz već samo oni malogranični prijelazi, kretanje nije omogućeno 24 sata na dan već od 6 sati do 22 sata čemu se mještani moraju prilagoditi prilikom planiranja posjeta.

„Imam čvrst osjećaj da sam prešla u drugu državu, doduše i dalje nama jako blisku jer smo na to navikli. Kad bih rekla da ne postoji nikakva razlika lagala bih, smatram da je Hrvatska u svom teritoriju mnogo više europski orijentirana i prati barem minimalne standarde Europske unije. To ne mogu reći za Hercegovinu.“⁴⁷

Zasebni razvoj imotskog i hercegovačkog kraja u dvjema različitim državama tijekom dugog niza godina doveo je do različite pozicije prema kojoj se Hercegovci i Imočani danas uvelike razlikuju. Naime, iako se na Hercegovce ne gleda kao na neki drugi narod, njihov razvitak u drugoj državi popraćen je vidljivim razlikama tog prostora naspram uređenja kakvo je uspostavljeno u Hrvatskoj i koje je poboljšano ulaskom u Europsku uniju čime je hrvatski prostor prema četvrtoj sugovornici uvelike unaprijeđen za razliku od hercegovačkog prostora. S time se slaže i peti sugovornik koji, također, dolaskom u BiH ima snažan osjećaj da se nalazi u drugoj državi.

Konceptom granice stvaraju se identiteti jer unatoč sličnostima koje postoje između dvije pogranične zajednice, sama granica ih definira kao subjekte dviju različitih država. Prema tome, unatoč svim sličnostima Hercegovaca i Imočana, tu i dalje postoji snažan jaz između *nas* i *njih* koji je utemeljen na njihovoj pozicioniranosti u dvjema različitim državnim uređenjima. Granica u sebi ima inkorporirane elemente društva, politike, geografije i ekonomije koji određuju identitete zajednica, ali identiteti u ovom slučaju razgraničenja s BiH nemaju nikakvog udjela u stvaranju granice već je ona nastala društvenim i povijesnim okolnostima. Sukladno nastanku granice, ona se nastavila dalje razvijati svakodnevnim aktivnostima zajednica u pograničnom prostoru, a njihovim suživotom došlo je do stvaranja posebnog, pograničnog identiteta.

⁴⁶ Sugovornica 3.

⁴⁷ Sugovornica 4.

12. UTJECAJ GRANICE NA ŽIVOT LOKALNOG STANOVNIŠTVA

Procesom deterritorijalizacije hrvatske granice otvorile su se prema unutrašnjim granicama Europske unije kako bi se ostvarili zajednički ciljevi Europske unije čime je sami protok u zemlje članice EU uvelike olakšan. Međutim, znatna sloboda koja je time ostvarena za prostor imotskog kraja i njegovog suodnosa sa Hercegovinom ne znači nikakve olakšane prekogranične procese. Naprotiv, deterritorijalizaciju unutar Europske unije popratio je proces reteritorijalizacije usmjeren prema svima koji ne pripadaju Europskoj uniji, a sukladno tome i prema Bosni i Hercegovini. Reteritorijalizacijom i uspostavljanjem Schengenskih granica, državne granice Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom dodatno su učvršćene kako bi se postigla snažnija prekogranična kontrola protoka ljudi i dobara iz BiH u Hrvatsku.

Međutim, prostor Bosne i Hercegovine zbog svoje ponude nižih cijena proizvoda i potrepština primamljiv je Hrvatima, a pogotovo Imoćanima kojima blizina hercegovačkog prostora omogućava česte odlaske u taj kraj. Međutim, pitanje je koliko su nove regulacije koje su provedene ulaskom Hrvatske u Europsku uniju i u Schengenski prostor utjecale na prekogranične prakse obavljanja trgovine i sličnih djelatnosti s obzirom da je uvoz mnogih proizvoda iz BiH u Hrvatsku zabranjen. Također, postavlja se pitanje koliko su prekogranične prakse patile uvođenjem tih novih regulacija, a koliko je to odraz tih navodno jeftinijih cijena u BiH, odnosno u kolikoj mjeri se one uopće razlikuju naspram cijena u Hrvatskoj.

„Bile su jedno vrijeme jeftinije cijene, međutim, ulaskom Hrvatske u Europsku uniju i Schengenski prostor cijene su se izjednačile osim nekih proizvoda, a to su duhan, alkohol i to gdje Hrvatska ima posebne trošarine na te proizvode, a inače u Hrvatskoj je PDV 25%, a u Bosni i Hercegovini je 17% tako da bi neki proizvodi široke potrošnje bili u BiH jeftiniji 8%. ali kako u Hrvatskoj imamo više kategorija PDV-a na hranu, na te neke potrepštine osnovne, higijenske i tako dalje, tako da nema većih razlika osim u ovom, u kategoriji duhana, cigareta i žestokih alkoholnih pića. A ta roba nije dozvoljena za uvoz u Hrvatsku, ili mlijeko i mliječne prerađevine, a duhan može se unijeti u Hrvatsku dvi kutije cigareta.“⁴⁸

Iako Schengenska granica uvelike djeluje na ograničavanje unosa proizvoda iz BiH u Hrvatsku, i same razlike u cijenama su se u novijem vremenu smanjile što nam daje dvostruke standarde suodnosa hrvatskog i bosanskohercegovačkog prostora. Prema njima, prilikom kupovine proizvoda u BiH samo određeni proizvodi uistinu imaju niže cijene naspram njihove cijene u Hrvatskoj, ali se u odabiru tih proizvoda u obzir mora uzeti to da nisu svi od njih dopušteni za prijenos u Hrvatsku.

⁴⁸ Sugovornik 2.

„Izričito mi smeta ograničenje kod kupovanja mesa i duhanskih proizvoda. Ako već idem preko granice u nabavku nekih drugih proizvoda koje nemam gdje kupiti u Imotskome, zašto bih morala osnovne kućanske potrepštine opet kupovati na nekom drugom mjestu (naravno da bi pri tom sve trebalo ograničiti na neke količine normalne za kućanstvo).“⁴⁹

Uvođenje regulacija Europske unije za prijevoz proizvoda s prostorom koji ne pripada Schengenskoj zoni u danom primjeru smeta četvrtoj sugovornici s obzirom da zbog blizine hercegovačkog prostora ona vrlo lako može doći do potrebnih proizvoda, ali nisu svi proizvodi dopušteni za uvoz u Hrvatsku što zahtijeva ponovni odlazak u hrvatske trgovine.

Dok se prolaz hrvatskih građana prema unutrašnjosti Europe odvija bez ikakvih graničnih kontrola, prelasci Hrvata u BiH dodatno su regulirani. Međutim, u središte problematike osnaživanja granica postavlja se pitanje koliko te regulacije uistinu utječu na svakodnevicu lokalnog stanovništva te djeluju li oni kao određeni ograničavajući čimbenik? O samom prelasku preko granice u Hercegovinu sugovornici imaju nešto oprečna mišljenja.

„A nema niko problema za prolazak jer ako imaš zemlju u BiH, odnosno njihovi građani ako imaju u Republici Hrvatskoj, ta pogranična iskaznica se jednostavno izvadi tako da je to samo određena procedura koju građani moraju obaviti da ne bi imali problema.“⁵⁰

„Svak ko ima zemlju, poljoprivredno imanje na području Bosne i Hercegovine može bez neke velike procedure izvaditi pograničnu iskaznicu i prolaziti priko granice i unijeti te svoje proizvode, ako imaš grožđe, moš ga uz dozvolu Ministarstva poljoprivrede unijeti u Republiku Hrvatsku i od njega, preraditi ga u vino i to vino legalno dati na tržište Republike Hrvatske.“⁵¹

„Ali, vino bi bilo bez geografskog porijekla jer ova naša vina koja su na području, zapravo grožđe koje je na području Republike Hrvatske, ono dobiva markicu sa geografskim porijeklom, a to grožđe koje je proizvedeno u pograničnom području BiH ne može dobiti to geografsko porijeklo nego se ono prodaje kao vino u RH bez geografskog porijekla.“⁵²

„Tako je bilo puno lakše nego sada, a sad nemoš u polje bez propusnice, moraš ići vaditi propusnicu i hodati da bi dobio iskaznicu tu da moreš priko granice jer nemoš nigdi. Ja moram imati propusnicu isto da bi išla u polje obraditi zemlju jer imamo na hrvatskom i na ercegovačkom teritoriju. I bilo je zgodnije prije nego sada, i prije se i u Ercegovini kupovalo i nije bilo ni carine ni ništa, a sad ne smiš priko granice nositi i neke sitne stvari možeš, a dosta stvari ne smiš.“⁵³

⁴⁹ Sugovornica 4.

⁵⁰ Sugovornik 2.

⁵¹ Sugovornik 2.

⁵² Sugovornik 2.

⁵³ Sugovornica 3.

Prema drugom sugovorniku problemi za prijelaz granice ne postoje jer svakomu je prijelaz omogućen kako na onim glavnim prijelazima, tako i na malograničnim prijelazima iako je za njihov prelazak potrebno imati dodatne isprave. Unatoč dodatnom poslu izdavanja pogranične iskaznice, to nije toliko težak proces s obzirom na sličan postupak koji je prisutan kod izdavanja osobne iskaznice, a njome se omogućava ta pogodnost prelaska granice bez odlaska na glavne granične prijelaze. Također, svima onima koji posjeduju zemljišta i popratne poljoprivredne proizvode s druge strane granice omogućen je njihov uvoz bez ograničenja čime granica ne sprječava tu aktivnost. Nasuprot drugom sugovorniku koji iz vlastitih potreba često prelazi granicu te posjeduje pograničnu iskaznicu, peti sugovornik pak granicu ne prelazi tako često zbog čega u njegovom životu granica ne igra neku veću ulogu. Mišljenje treće sugovornice nalazi se u potpuno oprečnom stanju od mišljenja drugog sugovornika jer njome traženje pogranične iskaznice predstavlja dodatno zamaranje s obzirom da u razdoblju prije ulaska Hrvatske u Europsku uniju, unatoč postojećim granicama s BiH, nije bilo potrebe za tim dodatnim mjerama.

Unatoč različitom utjecaju kojeg je ulazak Hrvatske u Europsku uniju imao na lokalno stanovništvo, veći problem pojavio se izgradnjom nove granične građevine koja je zamijenila prijašnji kontejner kako bi se uskladilo s odredbama Schengenskih pravila. Problem je nastao dislokacijom mjesta hrvatskog dijela graničnog prijelaza Sebišina – Drinovci pošto je novo mjesto na kojemu se postavio granični prijelaz uključivao dio dvorišta privatne kuće S. K. Kako bi spriječio izgradnju granice na vlastitom terenu, S. K. je uložio žalbu protiv odluke Ministarstva financija, a u toj namjeri poduprla ga je i sama općina. Svoje tvrdnje o nerazumnoj odluci gradnje graničnog prijelaza kroz vlastito dvorište, dosežući time i prozor vlastite spavaće sobe, potkrepljivao je dokumentacijom i nudio rješenje kojim bi se granica mogla sagraditi nasuprot njegove kuće s obzirom da se tu nalaze samo stare nenaseljene kuće. (PSD 2015)

Unatoč velikom protivljenju gradnje graničnog prijelaza tik do kuće S. K., točnije i na jednom njenom vanjskom dijelu, postoje opravdani razlozi koji su omogućili daljnju provedbu gradnje na planiranom mjestu. S obzirom da je granični prijelaz hrvatskog dijela dotad zalazio u hercegovačko područje za nekih stotinjak metara, pravila izgradnje Schengenske granice zahtijevala su što bliži smještaj stvarnoj graničnoj crti zbog čega je prostor oko kuće S. K. bila zadana lokacija. Izgradnjom graničnog prijelaza, blokiran je glavni ulaz koji je vodio do kuće S. K. zbog čega je on morao napraviti drugi ulaz kako bi njime bio direktno povezan s hrvatskim prostorom, a također mu je oduzeto nekih 10-ak metara od dvorišnog prostora. Ponuđeno rješenje za izgradnju prijelaza kod susjednih kuća odbijen je zbog nesređenih katastarskih poslova. Naime, iako u susjednim kućama nitko nije živio, zemljišne čestice na kojima su kuće

sagrađene nisu uvedene u katastarske knjige što je onemogućavalo upotrebu tog prostora. ([s.n.] 2014)

Uspostavljanje hrvatske granice te kasnije i Schengenske granice itekako se osjetilo kod mjesnog stanovništva uvođenjem novih regulacija.

„Osjetila sam ja, a i drugi su osjetili jer nemaš slobodu kretanja ko si nekad ima, i nemaš slobodnu trgovinu ko si nekad ima i to je malo ograničeno i to normalno da se osjeti.“⁵⁴

„Ne smeta mi pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti, ali s obzirom da se radi o nama toliko bliskom području neka ograničenja mi smetaju.“⁵⁵

„A oni su još slobodniji nego mi, nami je uskraćeno dosta toga.“⁵⁶

Hrvatskim razvojem putem Europske unije, putovi sa Bosnom i Hercegovinom dodatno su se razdvojili s obzirom na hrvatsku težnju vlastitog razvoja prema europskim standardima, dok je BiH ostala na istoj razini. Sukladno težnji i nužnosti usklađivanja hrvatskog prostora sa onim zapadnoeuropskim, Hrvatska je uvela određene promjene koje za pojedince u pograničnom prostoru negativno djeluju samo u toj perspektivi vezanoj za prekogranični prostor.

„Kad je bilo bolje, sad je najbolje, kad je Hrvatska ušla u Schengen i u zajednički prostor s Europskom unijom.“⁵⁷

Prema mišljenju drugog sugovornika, upravo je ovo razdoblje otkada je Hrvatska ušla u Europsku uniju najbolje razdoblje u smislu razvoja i napretka hrvatske države. Unatoč datim graničnim ograničenjima s Bosnom i Hercegovinom, imotski kraj pripada hrvatskoj državi sukladno kojoj i on doživljava vlastiti razvoj neovisno o prilikama u BiH. Iako su poveznice Imotske krajine i Hercegovine neosporne, njihov razvoj odvija se u suprotnim smjerovima.

Iako je jedan od glavnih ciljeva Europske unije sprječavanje ilegalnih ulazaka s prostora koji ne pripadaju Europskoj uniji, ilegalne migrantske aktivnosti uspijevaju probiti regulacije Schengenskih granica.

„A je, bilo ih je, gori po Slivnu i po kućan i noćili su di su ove kuće napuštene i to, ljudi su in nosili čak i jist. Tako pričaju, a ja ih vidila nisan.“⁵⁸

Na prostoru Runovića nisu zabilježeni neki masovniji priljevi migranata, međutim, prema saznanju sugovornice oni su itekako bili prisutni i na tom graničnom prostoru, ali je njihov prelazak prošao u sjeni stanovnika. Nešto poznatija situacija uviđa se kod krijumčarenja

⁵⁴ Sugovornica 3.

⁵⁵ Sugovornica 4.

⁵⁶ Sugovornica 3.

⁵⁷ Sugovornik 2.

⁵⁸ Sugovornica 3.

ilegalnom robom s obzirom da je na širem prostoru Imotske krajine često dolazilo do uspješnih sprječavanja njihovog unosa preko hrvatske granice.

12.1. Zaključna razmatranja istraživačkog okvira

Ograničavanje ljudskog protoka graničnim regulacijama naizgled može djelovati kao da granica remeti društveno-prostorni red, međutim, suprotno takvom viđenju granica ustvari stvara novi poredak u pograničnom društvu jer su sve granične regulacije normalizirane u pograničnim zajednicama. Iako fizičke granične barijere kao materijalizacijski elementi granice reguliraju mobilnost ljudi, pograničnoj zajednici to je uobičajeno stanje s kojim su uskladili vlastite aktivnosti. Etnometodološkim pristupom istraživanja granice odbacuje se viđenje granice i graničnih prepreka kao državnopravnih elemenata koji djeluju sami za sebe jer se granica prihvaća kao element koji nastaje svakodnevnom upotrebom putem prekograničnih ljudskih aktivnosti, a uvid u svakodnevicu života na granici omogućen je etnografskim metodama koje zadiru u svakodnevicu pogranične zajednice. (Wille et al. 2021: 49-50)

Istraživanje svakodnevice na pograničju slijedilo je metodologiju istraživanja granica prema četiri vrste aspekata. Pogledom *na* granicu analizirala sam granicu kao liniju jer je prije proučavanja zajedničkih elemenata s prekograničnim prostorom nužno sagledati prostor Runovića u sklopu hrvatskog državnog entiteta, a time i povijesne uvjete koji su doveli do razgraničavanja sa susjednom Hercegovinom. Analizu granice kao linije popratila sam analizom granice kao tragova. Iako nam linije pružaju jasne uvjete razgraničavanja koji su doveli do današnjeg stanja, sagledavanjem tih uvjeta s povijesnim tragovima u vidu istraživanju se pridodaje dublji odnos prema shvaćanju prostora priznavanjem kompleksnih odnosa u današnjici koji su nastali kao rezultat povijesnih zbivanja. Takvi kompleksni odnosi u Imotskoj krajini odnose se na istu kulturno-etničku podlogu Imočana i Hercegovaca, s granicom koja ih unatoč tome razdvaja i s zajednicom koja prihvaća takvu situaciju jer je nastala na temelju opravdanih razloga. Utjecajem stranih sila, Mlečana i Osmanlija, stvorila se granica, a unatoč vremenu brisanja te granice u većem dijelu 20. st., nekadašnja legitimna granica ocrtala se i u svijesti lokalne zajednice koja je uvijek znala gdje je razgraničenje, neovisno postoje li fizički biljezi ili ne, a takvo viđenje pripada onim granicama koji u sebi imaju povijesne temelje što čini granicu prihvatljivim čimbenikom.

Polazeći od temelja takve vrste pogleda *na* granicu, istraživanjem pogleda *preko* granice koji se odnosi na održavanje prekograničnih odnosa usmjerila sam se na svrhe prelaska granice i same uvjete prelaska. Bitan čimbenik za prelazak granice na kojeg sam se usmjerila su poljoprivredni odnosi te međusobna druženja, a uvjeti prelaska granice od nekadašnje potpune

propusnosti do današnje ojačane granične regulacije imali su utjecaja u promjeni prekograničnih kretanja. Međutim, promjenu uvjeta prekograničnih kretanja slijedila je i promjena životnih standarda odlaskom mladih izvan Runovića te zapuštanjem poljoprivrednih djelatnosti. Kako bi se uvidjelo kakve su razlike između nekadašnjih životnih prilika i današnjih te kakvu ulogu granica u tome ima, obradila sam nekadašnje načine pograničnih kretanja usmjerenih na poljoprivredne odnose, obrađivanje polja i zajednička druženja u radu, a također i na neometana prekogranična kretanja i dokoličarsko druženje (npr. odlazak na sijelo). Mjesta prelaska granice u Runovićima također su prikazana kroz njihov razvoj koji se pogotovo analizira u današnjem obliku s obzirom na izostanak graničnog razdvajanja u prošlom stoljeću te njihov nastanak i daljnji napredak od stvaranja samostalne Republike Hrvatske do uspostavljanja Schengenske granice. Promjenama koje su uslijedile do današnjih dana u jačanju pogranične kontrole ogledaju se nešto drugačiji načini održavanja prekograničnih odnosa koji su uzrokovani, također, promjenama u najnovijemu vremenu i pojavom drugih težnji mladih ljudi koji su sve više usmjereni prema višem obrazovanju i poslovnim prilikama.

Pogled *kao* granica u istraživačkom aspektu analiziran je kroz svakidašnje interakcije ljudi s dvije strane granice, a konstantno održavanje tih interakcija čini jedan bitni segment koji utječe na daljnje održavanje granice. Iako se postanak granice uvijek smješta u specifično povijesno (ili pak suvremeno) vrijeme, ona oživljava svakodnevnim aktivnostima lokalne zajednice koji uključuju prekogranična kretanja jer time granica u očima zajednice poprima jedan od bitnih čimbenika povezanih za njihovu svakodnevicu. U radu se prati interakcija između ljudi iz Runovića i Hercegovine prisutna već nakon postavljanja granične razdiobe kada su se odvijali aktivni odnosi Imočana sa susjednim Osmanlijama i Hercegovcima. Međutim, iako se te dvije interakcije ne mogu poistovjetiti jer su Osmanlije bili strani narod, a Hercegovci narod istovjetan Imočanima, međusobne interakcije su se nastavljale održavati, s Hercegovcima u nešto bliskijim prijateljskim povezanostima, a s Osmanlijama pretežito u formalnijim odnosima trgovačkog karaktera. Iako se u ovom pogledu istražuje i postojanje fantomske granice, u aspektu moga istraživanja njeno postojanje nije potvrđeno u imotskom području. Naime, iako se Hercegovce ne smatra drugim narodom, sugovornici nisu pokazali nikakve želje za ponovnim spajanjem tog teritorija s Imotskom krajinom. Zadovoljstvo smještajem granice u današnjem obliku među sugovornicima element je koji negira postojanje fantomske granice unatoč postojanošću drugog bitnog elementa fantomskih granica, a to je nostalgija. Nostalgija koja se javlja kod dijela sugovornika odnosi se samo na veću graničnu propusnost kakva je prije ulaska Hrvatske u Europsku uniju vladala, dok ona ne uključuje tendenciju za spajanjem dvaju razdvojenih područja.

Prijašnja etnografska istraživanja pograničnih područja bila su usmjerena samo na one granice na kojima su kulturne, etničke i religijske razlike prouzrokovale međusobne sukobe i podjelu prema načelima tih razlika. Nova istraživanja granica uključuju i ona pogranična područja na kojima nije bilo sukoba, a koja su pak okarakterizirana skladom i harmonijom dviju strana graničnog prostora što je dovelo do integracijskog procesa i stvaranja zasebnog, pograničnog identiteta. (Tschofen 2009: 109-110) Pogranično područje Runovića i Hercegovine pripada upravo vrsti područja na kojemu se između lokalnih ljudi, između Imočana i Hercegovaca, nisu odvijali sukobi već se njihov suživot uvijek odvijao u međusobnom skladu. Oni sukobi koji jesu bili prisutni na tom području u daljoj prošlosti bili su uzrokovani dolaskom stranih sila koje su nametnule svoju vlast na tom području, ali je unatoč bivanju pod različitim silama, narod pograničnog prostora uvijek ostao ujedinjen. Njihovo zajedništvo nastavilo se u uvjetima bivanja pod različitim državnim uređenjima te su zajedničke kulturne karakteristike nadišle sve prepreke. Zajedništvo i ista kulturna podloga dvaju pograničnih zajednica rezultirale su stvaranjem hibridnog, pograničnog identiteta Imočana i Hercegovaca koji je istražen s četvrtog metodološkog aspekta pogleda *u* granicu.

13. ZAKLJUČAK

Istraživanje aspekta graničnog položaja Hrvatske i Bosne i Hercegovine na prostoru Imotske krajine kroz elemente životne svakodnevice tek je djelomično potvrdilo hipotezu s kojom se krenulo u istraživanje rada. Prema toj hipotezi, granica bi kao fizička prepreka bila čimbenik koji ometa odvijanje svakodnevnih aktivnosti što se pokazalo točnim samo za jedan dio sugovornika. Sugovornici kojima granica uistinu predstavlja ograničavajući čimbenik kao razloge tome navode prvenstveno pojačanu regulaciju na graničnim prijelazima koja je nastala ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Novim regulacijama, uz malogranične prijelaze, na ostalim prijelaznim točkama postavilo se dodatne zapreke u obliku rampi i zidnih blokova u Imotsko-bekijskom polju. Dok su zidni blokovi potpuno onemogućili prelazak tim putovima koje su prepriječili, rampe omogućuju prijelaz samo onim osobama koje imaju ključ od njih, a ključ se dobiva posjedovanjem propusnice, odnosno pogranične iskaznice. Propusnica je potrebna kako bi se prolazilo i malograničnim prijelazima što dijelu sugovornika predstavlja dodatno zamaranje s njenim izdavanjem. Njihova razmišljanja opravdana su njihovim pogledom na prošla vremena kada nije bilo toliko snažne granične kontrole čime prijelaz granice nije zahtijevao nikakva dodatna potraživanja dok u samom polju niti nije bilo fizičkih barijera i rampi.

Kod drugog dijela sugovornika ogleda se geslo o tome kako granica postoji upravo kako bi se prelazila s obzirom da njima prelazak granice u novim, postroženim mjerama potvrđenih ulaskom u Schengensko područje ne predstavlja nikakav problem za svakodnevno odvijanje života. Naime, s prostorom Hercegovine granicom nije prekinuto zajedništvo jer se međusobne veze itekako odvijaju između Imočana i Hercegovaca, samo što je u novijem vremenu njihov oblik nešto promijenjen. Dok su se u prošlom razdoblju, u 20. st. i u neposrednom početku 21. st., međusobni susreti ljudi s dvije strane granice odvijali tijekom rada na zemljištu u Imotsko-bekijskom polju i tijekom čuvanja stoke kada su ljudi radili jedni do drugih i potom se zajedno družili, u novije vrijeme takva situacija se mijenja. Međutim, iako se dio zasluga za takvo stanje pridaje uspostavi jačih graničnih regulacija koje su, prema tome, djelovale na smanjivanje prelazaka granice i sukladno tome na smanjivanje obrađivanja polja, takvo viđenje ne funkcionira u samostalnom obliku već i niz drugih čimbenika utječe na takvo stanje.

Čimbenik koji tu pritom ima ključnu zaslugu promjena je doba čime se referira na dolazak modernih vremena u kojima se životi ljudi ne isprepliću samo oko rada na polju i čuvanja stoke s obzirom da se mladi visokoobrazovani ljudi u potrazi za zaposlenjem u vlastitoj karijeri velikim dijelom iseljavaju u veće gradove. Također, dio sugovornika koji osjećaju nostalgiju

za prošlim vremena tu nostalgiju usmjeruju samo na uvjete života kakvi su u prošlom stoljeću vladali, a oni se odnose na aktivan rad niza tvornica u Imotskoj krajini (Pionirke, Duhanske stanice, Agrokoke) koje su lokalnim ljudima omogućile prodaju vlastito uzgojenih proizvoda u neposredno bliskom prostoru. Dok u današnjem vremenu te tvornice više nisu u funkciji, to predstavlja odraz prilika kakve su vladale u državi, a koje su uzrokovale nemogućnost daljnjeg održavanja rada tih tvornica. Ovim aspektom granica ne igra ulogu kao ograničavajući čimbenik, a doduše današnje mogućnosti obrade zemljišnih posjeda kao što su vinogradi i uvoz proizvoda kao što je grožđe sa hercegovačkog dijela BiH u hrvatski iste su kao i prije jer je njihov uvoz u potpunosti omogućen.

Dok se nostalgijom za prošlim vremenima dio sugovornika referira na prilike koje su se nudile u boljim uvjetima za rad i za međusobna druženja imotskog i hercegovačkog življa koji su jedni drugima mogli neometano otići upravo zbog nepostojanja graničnih prepreka i popratnih regulacija, sugovornici su zadovoljni današnjom situacijom bivanja unutar hrvatske države. Naime, kontradikcija koja se pojavljuje prilikom smatranja granice ograničavajućim čimbenikom i istovremenog prihvaćanja granične razdiobe s prostorom BiH svoje uzroke ima u daljoj prošlosti, u vremenu u kojemu je prije tri stoljeća stvorena granica imotskog područja s hercegovačkim. Ta podjela koja je duboko ukorijenjena u prošlosti dvaju razdvojenih područja djeluje kao činitelj zbog kojeg pogranična zajednica prihvaća granicu imotskog i hercegovačkog kraja. Iako se hrvatski prostor s hercegovačkim sjedinio unutar Jugoslavije, točke razgraničenja određene 1718. g. ostale su poznate lokalnim ljudima unatoč tome što fizičkih prepreka nije bilo, a prilikom osamostaljivanja Republike Hrvatske upravo se slijedilo te točke prilikom razgraničenja s BiH. S obzirom da se granica uspostavila ondje gdje se uvijek i nalazila, u percepciji ljudi taj čin ponovnog razgraničenja bio je potpuno legitiman. Iako dio sugovornika priželjkuje nešto veću propusnost u graničnom području, ipak se same granice prihvaćaju sastavnim elementom Imotskog kraja. Takva situacija ogleda se unatoč istovjetnosti identiteta imotskog i hercegovačkog stanovništva koju zamjećuju svi sugovornici, ali suprotno čemu se ne priželjkuje spajanje dvaju teritorija. Izostanak različitih kulturno-etničkih identiteta doveo je do stvaranja posebnog pograničnog, odnosno hibridnog identiteta, a iako ovdje uočavamo zasebni pogranični identitet, zasebni razvoj dviju država doveo je do znatno različitih prilika u njima. Dok je u Hrvatskoj uslijedio snažniji razvoj ulaskom u Europsku uniju otkada se poduzimaju mjere kojima se ona usklađuje s europskim standardima, izostanak razvoja u BiH utjecao je na velike razlike u državnom uređenju Hrvatske i BiH i u prilikama unutar njih.

Dok smo u radu uvidjeli na koje načine granica utječe na svakodnevno odvijanje života lokalnog stanovništva te u kojoj ih mjeri ona ograničava, kod svih sugovornika, i onih na koje

granica djeluje ograničavajuće i onih kod kojih to nije slučaj, i dalje je prisutna težnja zajedništvu s hercegovačkim krajem. Naime, niz povezanosti koje imaju s prekograničnim prostorom djeluje kao sjedinjavajući element dvaju granično odvojenih područja zbog kojih se nastavlja živjeti zajedničkim suživotom sukladno novim graničnim promjenama. Iako jednom dijelu sugovornika granica predstavlja ograničavajući čimbenik u aspektu njenog prelaska, granica i dalje ne može postići potpuno odvajanje prekograničnog prostora jer se razvoju pograničnih praksi i uvođenju novih regulacija lokalno stanovništvo prilagođuje i nastavlja živjeti u novoj realnosti pogranične svakodnevice slijedeći sva novouspostavljena pravila.

Međutim, prilagođavanje novim prilikama na granici ne odvija se istovjetno kod svih ljudi. Mladi ljudi se itekako najbrže priviknu na novu situaciju te njih u tome slijede ljudi srednje životne dobi dok pak stariji ljudi nešto sporije prihvaćaju promjene. S obzirom da su stariji ljudi naviknuli živjeti u prethodnim uvjetima pogranične svakodnevice sa znatno slabijom graničnom regulacijom, sve novije inovacije nastale na temelju osnaženih graničnih kontrola tom dijelu stanovništva predstavljaju dodatno zamaranje. Razlozi problematike koja se javlja u prilagodbi starijih ljudi novim uvjetima pripisuju se njihovoj dobi, stečenim navikama tijekom većeg dijela njihovih života zbog kojih su naviknuti na neometan prolaz imotsko-hercegovačkim krajem i različitim mogućnostima pristupa prekograničnom teritoriju oslanjajući se na bližnje ljude kako bi prešli preko granice. Iako mladi ljudi imaju itekako manjih zapreka prilagodbi i prihvaćanju novih regulacija, trend iseljavanja mlade populacije iz Runovića i dalje se nastavlja zbog visokog obrazovanja i potražnje za prilikama zaposlenja čime nastupa jaz između mlade i stare generacije. Jaz između dviju generacija nastaje jer mladi većinom ne nastavljaju živjeti kako su živjeli stariji članovi njihove obitelji – preokupaciju poljoprivrednim i stočarskim poslovima napuštaju u potrazi za izgradnjom vlastite karijere.

14. POPIS LITERATURE

- Bežovan M. 2016. „Krajolik kao tekst: širi prostor Runovića kao prikaz života i riznica značenja“. Diplomski rad. Sveučilište u Zadru.
- PSD. „Brčić i Babić: Srećko, ne boj se, izvadit ćemo ti Schengen iz dvora“ (3. 4. 2015.). URL <https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/brcic-i-babic-srecko-ne-boj-se-izvadit-cemo-ti-schengen-iz-dvora-268958> (14. 9. 2023.)
- Čoralčić, L. 2018. „Povijest, vjera i kulturna baština u Imoti“. Prikaz i recenzija. CCP 81: 191-214.
- Čulinović-Konstantinović, V. 2001. „Tradicijski život u Runovićima“. *Runovički zbornik 1*, 229-250.
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. Prvi rezultati po naseljima. 2022.
- Green, S. F. 2018. „Lines, traces, and tidemarks: further reflections on forms of border“. U: *The political materialities of borders: new theoretical directions*, ur. O. Demetriou, R. Dimova, 67-83. Manchester: University of Manchester.
- Kolosov, V. 2020. „Phantom borders: the role in territorial identity and the impact on society“. *Peripheral borders, soft and hard re-bordering in Europe*. Belgeo 2: 1-19.
- Kurki, T. 2014. „Borders from the Cultural Point of View: An Introduction to Writing at Borders“. *Culture Unbound*. 6 (6): 1055-1070.
- Kutleša, S. 1993. *Život i običaji u Imočkoj krajini*. Imotski: Matica Hrvatska.
- Mlinarić, D. i Gregurović, S. 2018. „Prilog promišljanju oblikovanja hrvatskih granica u povijesnoj i suvremenoj perspektivi“. *Geoadria*. 23 (2): 153-175.
- Nikić, A. 1989. „Oslobođenje Imotske krajine od Turaka“, *Čuvari baštine: zbornik radova simpozija u prigodi 250. obljetnice (1738.-1988.) prijenosa Franjevačkog samostana u grad Imotski*. Imotski: Franjevački samostan. 173-189.
- IRMO. „Osnovne informacije o Europskoj uniji“. URL <https://irmo.hr/osnovne-informacije-o-europskoj-uniji/> (21. 8. 2023.)
- Pavličević, D. 2000. *Kratka politička i kulturna povijest Bosne i Hercegovine*. Zagreb: Hrvatski informativni centar.
- Potkonjak, S. 2014. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.
- Vijeće EU i Europsko vijeće. „Pristupanje europodručju“. URL <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/joining-the-euro-area/> (21. 8. 2023.)

- Raos, V. 2013. „Pomicanje granice Europske unije na jugoistok i višestruki procesi teritorijalizacije“. *Politička misao*. 50 (3): 33-55.
- Relja, R. 2011. „Metodološke posebnosti suvremenog etnografskog istraživanja“. *Godišnjak Titius*. 4 (4): 179-193.
- Runovići. „Povijest“. URL http://runovici.hr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=37&Itemid=53 (24. 9. 2023.)
- Vijeće EU i Europsko vijeće. „Schengensko područje – pojašnjenje“. URL <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/schengen-area/> (21. 8. 2023.)
- [s.n.] „Selo Sebišina, život na granici između Hrvatske i BiH: Granični prijelaz u dvorištu obiteljske kuće“ (25. 10. 2014.). URL <https://www.bh-index.com/selo-sebisina-zivot-na-granici-izmedu-hrvatske-i-bih-granicni-prijelaz-u-dvoristu-obiteljske-kuce/> (14. 9. 2023.)
- Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021. Zagreb: Ars Illyrica. 2016.
- Tschofen, B. 2009. „Shaping and Integration of Small Differences: Ethnographic Inspections in a European Border Region“. *Narodna umjetnost*. 46 (1): 109-120.
- Wille C., Gerst D. i Krämer H., ur. 2021. „Identities and Methodologies of Border Studies: Recent Empirical and Conceptual Approaches“. *Borders in Perspective* (6).

15. PRILOZI

Slika 1. Kartografski prikaz grada Imotskog (preuzeto 15. 9. 2023. s

<https://discoverdalmatia.wordpress.com/2015/06/29/imotski/>)

Slika 2. Položaj Runovića unutar Imotske krajine (preuzeto 15. 9. 2023. s

<https://bs.wikipedia.org/wiki/Runovi%C4%87i>)

Slika 3. Zastava općine Runovići (preuzeto 6. 10. 2023. s [https://zeljko-heimer-](https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-st2.html)

[fame.from.hr/hrvat/hr-st2.html](https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-st2.html))

Slika 4. Kameni blok kao granična zapreka (slika nastala 22. 10. 2023.)

Slika 5. Granična rampa u polju (slika nastala 22. 10. 2023.)